DE PLACIDI GLOSSIS

DISSERTATIO PHILOLOGICA

QVAM SCRIPSIT AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
AB AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM IENENSIVM ORDINE

RITE IMPETRANDOS

PAVLVS KARL
GEISANVS

LIPSIAE TYPIS B. G. TEVBNERI MCMV

Genehmigt von der philosophischen Fakultät der Universität Jena auf Antrag des Herrn Prof. Dr. Goetz.

Jena, den 6. März 1905.

Prof. D. Dr. Eucken,
d. Z. Dekan.

Numeri sunt fasciculi II vol. VII Commentationum phil. Ien.

I.

De Placido libri glossarum et codicis Parisini.

Glossae Placidi et separatim libris Romanis traditae sunt, quorum praestantissimos habet Goetzius tres codices Vaticanos saec. XV et XVI, et commixtae cum aliis codice Parisino novae acquisit. 1298 saec. XI ac libro glossarum, in quo excerpendo idem vir doctus duos potissimum codices duces sequitur, cod. Paris. 11529. 11530 saec. VIII/IX et Vatic. Palat. 1773 saec. X. Ac codicis quidem Parisini glossas Placideas ex exemplari pleniore, similiter tamen disposito quam archetypum librorum Romanorum fuit, haustas esse demonstravit Goetzius Ind. Ien. a. 1886 p. 4 (cf. C. G. L. vol. V praef. p. XI sq.). Glossas autem Placideas libri glossarum ex vetustiore huius ipsius codicis Parisini exemplari repetendas esse mihi quidem probavit idem vir doctus in commentatione de libro glossarum composita p. 63 (cf. C. G. L. vol. V praef. p. XIV). In libro igitur glossarum et codice Parisino non paucae glossae Placido ascribuntur, quae desunt in libris Romanis, et his pleniorem olim fuisse Placidi memoriam etiam inde apparet, quod in anthologiae Salmasianae praefatione (Riesius Anthol. lat. I p. 69, Baehrens P. L. M. IV p. 241) inter multa vocabula glossematica, quae adhuc apud Placidum exstant, nonnulla inveniuntur, quae nunc apud eum non leguntur quaeque olim ibi exstitisse probabile est (cf. Loewius Gl. N. p. 77 sqq., Goetzius Ind. Ien. 1893 p. 3 sqq., C. G. L. vol. V praef. p. V sq.). Quamquam quod ad librum glossarum attinet, non omnes quae ibi tantum Placido ascribuntur glossae genuinae esse possunt. Iam Deuerlingius Placid. praef. p. XIII exposuit, ut in libro glossarum nonnullis veris Placidi glossis aliena nomina indita sint, velut Vergilii nomen his glossis: *aeque vident, anquirens*, aliis, Isidori his: *auspicium, carisa,* aliis, aliorum auctorum nomina aliis, sic facile fieri potuisse, ut Placidi quoque nomen nonnullis falso tribueretur. Idem vir doctus in glossas, quae Placido non ascribuntur nisi in libro glossarum, quas quidem glossas complexus est in programmate a. 1876 p. 11—36, accuratius inquisivit (Bl. f. d. bayr. Gymn. tom. XIV

p. 302 sqq.). Quarum in numero magnam copiam earum, quibus artis grammaticae, rhetoricae, metricae, poeticae vocabula explicantur, velut *accentus, allegoricum, anadiplosis,* aliae, cum inter certe genuinas duae tantum exstent, quae cum illis comparari possint, *analogia* et *commata,* aptam esse, quae suspicionem moveat, iure affirmat (cf. Goetzius Ind. Ien. 1886 p. VI). Glossis l. s. s. p. 305 compositis addi possunt hae: *idioma, schema, spondius, tetraptota, thelycon.* Deuerlingii autem sententia eo comprobatur, quod ex illis glossis nullae nisi hae etiam codice Parisino traditae sunt: *macrologia, idioma, patronymica,* quarum prima non inter Placideas exstat, altera et tertia ita positae sunt, ut diiudicari non possit, utrum ad Placidi glossarum an ad aliam seriem referendae sint. Ceterum glossa *patronymica* duabus illis certe genuinis *analogia* et *commata* non dissimilis est.

Praeter has Deuerlingius l. s. s. p. 303 sq. in suspicionem vocandas esse censet etiam eas, quae ad certos Vergilii carminum locos spectent, quarum ipsarum numerus pro numero huius generis glossarum libris Romanis traditarum maior sit, quam ut omnes genuinas esse putari liceat. Qua in re, quod quidem ad libros Romanos attinet, earum tantum rationem habuit, quarum forma ad commentarium aut glossarium ad Vergilii carmina conscriptum spectare videtur, omisit autem eas, quibus ipsius poetae nomen ita commemoratur, ut ad alios ac quos modo diximus fontes eas referre necesse sit, velut: *macte verbum est bene alicui optantis, ut Vergilius dicit 'macte nova virtute puer';* cf. *chaos, globus,* alias. Tamen in numerum glossarum Vergilianarum solius libri glossarum recepit has: *'praevertit et praevertitur' dicimus, quia verbum est activum, loco suo tamen et pro se invicem verba ponuntur ut in Virgilio: 'volucremque fuga praevertitur Hebrum' pro praevertit. — confieri pro fieri adiecta praepositione, hoc Vergilius. Terentius vero: 'hoc confit quod volo' et 'spero, confore' pro fore.* Huc haud scio an referenda sit etiam haec: *vulgus regulariter generis masculini est: Virgilius vero posuit et neutraliter;* cf. quam Deuerlingius non habet glossam: *vulgus nota masculini generis magis esse quam neutri. Virgilius: spargere voces in vulgum* e. q. s. Hae igitur glossae a ceteris, quas composuit Deuerlingius, seiungendae sunt. Nonnullas praeterea glossas idem vir doctus ad Vergilii carmina rettulit, quas ad hunc auctorem spectare non tam certum est, velut: *heia te: exhortativa vox: eia hoc est age,* quam glossam refert ad Verg. Aen. IX 38 scribens: *heia est exhortativa* e. q. s., cum Buechelerus ex carm. ep. 983 *heiage* proponat. Dein glossa:

inbelles: qui pugnam ignorabant (*ignorant* Deuerl.), si quidem imperfectum recte se habet, ad Verg. Georg. III 265 spectare non potest, neque *cassantem* ad Verg. Aen. III 430, nisi cum Deuerlingio *cessantem* scribendum esse putas. Quas glossas etsi omiserimus, tamen plures restabunt, quam quas omnes olim apud Placidum exstitisse credibile sit. Eis autem, quas composuit Deuerlingius, addendae sunt nonnullae, quas Goetzius ad certos locos rettulit: *firma robora* (cf. Verg. Aen. II 481), *recalent* (cf. Verg. Aen. XII 35), *Tela typhoea* (cf. Verg. Aen. I 665). Glossa *interfusa* procul dubio ad Verg. Georg. IV 480 spectat.

Has autem glossas vel magnam earum partem non esse genuinas eo probabilius est, quod ex eis quidem, quas Deuerlingius collegit, praeter glossam *praevertit et praevertitur,* quam supra exclusimus, hae tantum etiam codice Parisino traditae sunt: *heia te* et *secreti* eaeque extra ordinem, quo Placideae continentur, dein *portendere, rura, scintillam,* ex iis, quas ipse addidi, *recalent.* Quae cum ita sint, vix possumus non putare aliunde magnam illarum glossarum partem in librum glossarum invasisse.

Pergo ad aliam dubiarum glossarum seriem. Iam Loewius Prodr. p. 154 monuit Placidi glossas cum nullo alio glossario exceptis nimirum libro glossarum et libris ab illo pendentibus (accedit nunc codex Parisinus) artiore vinculo coniunctas esse, ac si quae glossae similes alibi exstent, ex eisdem utrobique fontibus haustum esse. Neque Loewio assentiri non possumus collatis Placidi cum aliorum glossariorum glossis, id quod facile fieri potest, postquam Goetzii cura atque diligentia glossarum, quae Corporis Glossariorum Latinorum voll. II—V continentur, moles in Thesauro Glossarum Emendatarum collecta et digesta est. Parva igitur Placidi glossarum pars aliquo modo cum ceteris glossariis cohaeret. Dico autem eas glossas, quas genuinas esse testantur libri Romani: alia est ratio earum, quae in solo libro glossarum Placido ascribuntur, quarum in numero sunt non paucae in aliis quoque glossariis occurrentes. Quae discrepantia maxime fit perspicua collatis et Placidi certe genuinis glossis et quae ei in solo libro glossarum ascribuntur cum pervetusti illius codicis Vaticani 3321 s. VII scripti glossis a Goetzio C. G. L. vol. IV p. 1—198 editis iisque uncinis non inclusis, quae a prima nominari solent glossae a b s t r u s a. Perpaucae enim Placidi glossarum certe genuinarum similitudine quadam cum glossis a b s t r u s a cohaerent, hae tantum plane fere cum iis consentiunt: 1) Plac. *nandi: natandi* = C. G. L. IV 122, 6. 2) Plac. *asylum: graece templum, ad quod quis⟨quis⟩* (*siquis* R) *confugiebat nefas*

erat trahi, id est a non (an R non G) trahendo spolium = Cod. Cass. 439 ante C. G. L. IV 3, 20 *asylum: graece templum, ad quod quisquis fugiebat nefas erat inde trahi. dictum asylum a non trahendo spolium.* Quarum glossarum prior simplicior est, quam cui multum momenti tribui possit, cum etiam in aliis glossariis verbi quod est *nare* formae aliae per verbum *natandi* explicantur, altera uno codice Cassinensi tradita num genuina sit, dubitari potest; quare ne huic quidem multum momenti tribuendum est. Quibus glossis adiungo paucas solis libro glossarum et codice Parisino traditas, quae tamen in codice Paris. aut non ascribuntur Placido, aut ordine perturbato non sine dubio attribui possunt. Extra autem ordinem Placideum positae sunt hae: 1) C. G. L. V 88, 11 = 122, 37 *nunc* = IV 126, 51, quae glossa in altero tantum libri glossarum codice Vatic. Palat. 1773, cuius lectiones Goetzius in apparatu attulit, Placido ascribitur, cum in cod. Paris. 11529. 11530, quem pro fundamento editionis habet idem vir doctus, nota *de gl.* addita sit. 2) C. G. L. V 84, 26 = 118, 3 *monarchia* = IV 119, 10. 3) C. G. L. V 101, 20 = 156, 27 *telluris* = IV 182, 11. Huc refero 4) C.G.L. V 94, 17 *praesidium: perfugium* + V 94, 18 *praesidium: auxilium* = V 136, 10 *praesidium: perfugium vel auxilium* = IV 154, 1. His glossis subiungo nonnullas, quae, cum in codice Parisino ordo Placideus aliquo modo turbatus sit, quem ad ordinem referendae sint, dubium est: 1) C. G. L. V 81, 24 = 113, 30 *luculenter* = IV 110, 38. 2) C. G. L. V 82, 1 = 113, 28 *luculentus* = IV 110, 37. 3) C. G. L. V 87, 3 = 120, 44 *nexa* = IV 124, 28. Ceterum hae tres glossae in altero tantum libri gloss. codice Vatic. Palat. 1773 Placido ascribuntur.

Transeo ad eas glossas, quae Placido non ascribuntur nisi in libro gloss. quaeque cum glossis abstrusa plane congruunt. Ac primum quidem eas enumerabo, quas uterque codex, quos Goetzius in libro gloss. recensendo duces sequitur, Placido tribuit: 1) C. G. L. V 44, 8 *accipitrem* = IV 5, 31. 2) C. G. L. V 44, 37 *adscivit* = IV 7, 35. 3) C. G. L. V 53, 4 *catasceue* = IV 30, 27. 4) C. G. L. V 57, 28 *colluvione* = IV 39, 11. 5) C. G. L. V 59, 28 *cruminis* = IV 47, 21. 6) C. G. L. V 61, 4 *dilibuitur* = IV 54, 29. 7) C. G. L. V 62, 11 *discretum* = IV 54, 17. 8) C. G. L. V 65, 3 *epimenia* = IV 64, 7. 9) C. G. L. V 65, 15 *erebum* = IV 65, 8. 10) C. G. L. V 65, 26 *este* = IV 65, 36. 11) C. G. L. V 65, 27 *estote* = IV 65, 38. 12) C. G. L. V 66, 9 *exanclandi* = IV 70, 14. 13) C. G. L. V 67, 20 *expilatores* = IV 70, 26. 14) C. G. L. V 75, 18 *identidem* = IV 88, 54. 15) C. G. L. V 76, 9 *immolat* = cod. Cass. 439

Paris. 2341 Paris. 7691 post IV 95, 30. 16) C. G. L. V 79, 3 *iuvat* = IV 102, 32. 17) C. G. L. V 84, 28 *monumenta* = IV 119, 14. 18) C. G. L. V 85, 24 *musitanter* = IV 121, 15. 19) C. G. L. V 93, 18 *poeticus* = IV, 145, 26. 20) C. G. L. V 93, 23 *pollinctus* = IV 146, 3. Quibus glossis adiungo eas, quae in altero tantum libri gloss. codice Vatic. Palat. 1773 Placido tribuuntur. Notulae, per quas in codice Paris. 11529. 11530 fontes indicantur, affigentur: 21) C. G. L. V 48, 30 *arvina (de gl.)* = IV 20, 7. 22) C. G. L. V 50, 6 *baxem (de gl.)* = IV 24, 38. 23) C. G. L. V 50, 34 *bovinatores (de gl.)* = IV 26, 18. 24) C. G. L. V 51, 9 *caelitibus (Virg.)* = IV 31, 49. 25) C. G. L. V 51, 35 *candius (de gl.)* = IV 30, 13. 26) C. G. L. V 58, 26 *contiguum (Virg.)* = IV 42, 49. 27) C. G. L. V 73, 5 *hareolus (de gl.)* = IV 84, 42. 28) C. G. L. V 86, 19 *nenias (dè gl.)* = cod. Cass. 439 post IV 122, 52. 29) C. G. L. V 92, 8 *persola (de gl.)* = IV 141, 33. 30) C. G. L. V 100, 20 *suggillavit (de gl.)* = cod. Paris. 2341 post IV 178, 35. — Hae duae glossae in codice Paris. 11529. 11530 Placido ascribuntur, in altero prior Isidoro, altera Vergilio: 31) C. G. L. V 64, 20 *enocilis* = IV 63, 19. 32) C. G. L. V 101, 6 *suspendio* = IV 180, 20. Iam nemo non videbit inter Placidi certe genuinas et glossas abstrusa omnino aliam rationem intercedere atque inter eas, quae in solo libro gloss. Placido ascribuntur, et idem illud glossarium. Quam rem eo minus casui tribui licet, quod facile explicari potest. Cum enim glossae abstrusa in librum gloss. receptae sint (cf. Goetzius ‘Der Liber Glossarum’ p. 65), facile fieri poterat, ut nonnullae genuinis Placidi glossis admiscerentur. Idem valet de paucis glossis et libro gloss. et codice Paris. traditis, in quem ipsum permultae glossarum illarum abstrusa vel plurimae fluxerunt (cf. Goetzius l. s. s.). Accedit, quod non paucae harum glossarum in alterutro tantum codice Placido assignatae sunt. Sententia autem, quam protuli, comprobatur his imprimis glossis: C. G. L. V 84, 26 = 118, 3 *monarchia* = IV 119, 10. In codice Parisino exstat haec glossa media in serie glossarum, quae ex glossario abstrusa fluxerunt, id quod apparet collata serie codicis Paris. cum Vaticano 3321:

C. G. L. V 118, 2 *monstrum* = IV 119, 9
V 118, 3 *monarchia* = IV 119, 10
V 118, 4 *monacosmum* = IV 119, 11
V 118, 5 *monopolium* = IV 119, 12.

Iam vides glossarum abstrusa seriem ordine non mutato in codicem Parisinum translatam esse. Glossa igitur *monarchia* quin a Placido

abiudicanda sit dubium esse non potest. Uno libri gloss. loco pro glossa Placidi genuina glossa abstrusa exstat: Plac. *arvina: pinguedo* = C. G. L. V 48, 30 *arvina: adeps aut pinguedo* = IV 20, 7.

Nunc venio ad alterum codicis Vaticani 3321 glossarium h. e. eas glossas, quae uncinis inclusae sunt. Quibus cum Placideis collatis apparere puto inter illas et Placidi certe genuinas et eas, quae Placido in solo libro gloss. ascribuntur, similem rationem intercedere ac quam de glossis abstrusa statuimus. Ex eis enim Placidi glossis, quae certe genuinae sunt, hae plane cum codice Vatic. 3321 congruunt: 1) Plac. *fautor* = C. G. L. IV 74, 12. 2) Plac. *tempestivum* = C. G. L. IV 183, 30. 3) Plac. *tonsae* = C. G. L. IV 185, 40. Ex eis glossis, quae solis libro gloss. et codice Paris. traditae sunt, hae cum codicis Vatic. 3321 glossis conspirant: 4) C. G. L. V 84, 5 = 116, 42 *mergier* = IV 116, 29 (in codice Parisino ordo est turbatus). 5) C. G. L. V 83, 20 = 115, 43 *mavult* = IV 114, 7, quae glossa in altero tantum libri gloss. codice Vatic. Palat. 1773 Placido tribuitur. 6) C. G. L. V 98, 11 = 148, 11 *secreti* = IV 170, 5, quae glossa Placido non ascribitur nisi in altero libri gloss. codice Vatic. Palat. 1773 et in codice Parisino media in aliarum glossarum serie exstat.

Multo plures ex glossis solo libro gloss. traditis cum codice Vatic. 3321 congruunt. Ac primum quidem eas enumero, quae Placido in altero tantum codice Vatic. Palat. 1773 assignatae sunt: 1) C. G. L. V 51, 8 = 53, 25 *caelicolae (Virg.)* = IV 32, 7. 2) C. G. L. V 60, 24 *dedecet (de gl.)* = IV 48, 21. 3) C. G. L. V 66, 21 *exsecratio (de gl.)* = IV 68, 31. 4) C. G. L. V 100, 20 *suggillavit (de gl.)* = IV 177, 39 (cf. p. 87). In solo codice Paris. 11529. 11530 Placido tribuitur 5) C. G. L. V 64, 10 *elogium* = IV 61, 42, quam glossam alter codex Isidoro assignat. In utroque codice Placido ascribuntur hae glossae: 6) C. G. L. V 58, 10 *consilium* = IV 36, 37. 7) C. G. L. V 63, 24 *edurum* = IV 59, 45. 8) C. G. L. V 66, 9 *exanclandi* = IV 72, 3 (cf. p. 86). 9) C. G. L. V 75, 14 *identidem* = IV 89, 4. 10) C. G. L. V 75, 19 *identidem* = IV 88, 59. 11) C. G. L. V 76, 9 *immolat* = IV 89, 42 (cf. p. 86). 12) C. G. L. V 76, 28 *innectit* = IV 96, 24. 13) C. G. L. V 76, 29 *innectit* = IV 91, 51. 14) C. G. L. V 78, 18 *intemperantia* = IV 93, 8. 15) C. G. L. V 83, 8 *manticulare* = IV 113, 7. 16) C. G. L. V 84, 8 *metafora* = IV 117, 3. 17) C. G. L. V 85, 24 *musitanter* = IV 121, 21 (cf. p. 87). 18) C. G. L. V 85, 25 *musitantes* = IV 121, 47. 19) C. G. L. V 87, 5 *noctipugam* = IV 126, 10. 20) C. G. L. V 88, 2 *nudus* = IV 127, 19. 21) C. G. L. V 97, 11 *rivalis* = IV 164, 28. 22) C.

G. L. V 100, 3 *spiris* = IV 175, 13. 23) C. G. L. V 101, 8 *suspensa* = IV 180, 27.

Quarum glossarum magnam partem a Placido esse abiudicandam apparet. Quae res quomodo explicari possit, quaerendum est. Goetzius quidem in commentatione de libro glossarum scripto p. 65 exposuit praeter glossarium abstrusa nullum inveniri, quod in librum gloss. receptum esse demonstrari possit. Sed fortasse glossarium quoddam codicis illius Vaticani 3321 glossis uncinis inclusis simile in librum gloss. fluxit, cuius glossarii glossae nonnullae Placido falso ascriptae sunt.

Quoniam vidimus aliquam partem glossarum solius libri glossarum ex aliis glossariis derivatam a Placido esse abiudicandam, dubium vix esse potest, quin hae quoque glossae ex Eucherii instructionibus, ex quibus non ita pauca in librum gloss. recepta esse Goetzius in commentatione de libro glossarum composita p. 52 exposuit, non ex Placido, in librum gloss. fluxerint: C. G. L. V 70, 16 *frameae* = Euch. instr. p. 147, 1 (quae glossa in uno cod. Vatic. Palat. 1773 Placido attribuitur) et C. G. L V 83, 24 *melotis* = Euch. instr. p. 157, 1.

Quae cum ita sint, etiam alias glossas in libro gloss. falso Placido ascriptas esse summo iure coniciamus. Imprimis autem eae glossae solius libri glossarum, quae cum aliis glossariis plane congruunt, num genuinae sint, in dubium plerumque vocandum est. Haec habeo quae eis addam, quae viri docti de Placido libri glossarum et codicis Parisini disputaverunt.

II.

De Placidi glossario ex diversis partibus composito.

Loewius Gl. N. p. 86 Placidi glossas constare exposuit duobus ex generibus disparibus, quorum altero eoque maiore contineantur verae glossae ad priscos auctores spectantes, altero regulae ad artem grammaticam et orthographiam pertinentes, quas in ordines plerumque comprehensas esse idem vir doctus demonstravit l. c. p. 87. Et glossis forma prorsus diversis glossarium illud contextum esse nemo non videbit; ac ne eas quidem, quas Loewius a glossis ad res grammaticas spectantibus segregavit quasque ad priscos auctores referendas esse exposuit, unius et eiusdem generis esse demonstraturum me esse spero. Age nunc ordines quosdam eiusdem

generis glossarum definire conemur, dein, quae his sint communia, videamus.

Pari autem forma arte inter se cohaerent hae fere glossae: litterae A *allaterati palmulis* C. G. L. V 6, 4 Deuerling. 6, 27 — paenultimam *amussis*, cum vocis extremae, quae est *agoniae*, ampla explicatio non huc spectet; litterae B prima — *boni consultum* C. G. L. V 8, 24 D. 14, 6; litterae C *crea* C. G. L. V 13, 22 D. 23, 21 — ultimam; litterae D prima — *dispuditum* C. G. L. V 16, 43 D. 33, 8; litterae E *exerimus* C. G. L. V 21, 2 D. 40, 16 — ultimam; litterae F prima — *flatare* C. G. L. V 23, 4 D. 46, 9; litterae G *genuinorum* C. G. L. V 24, 14 D. 49, 10 — ultimam; litterae H *hilum* C. G. L. V 25, 12 D. 51, 12 — *hirudo* C. G. L. V 25, 30 D. 52, 12; litterae I *ingruit* C. G. L. V 28, 21 D. 57, 15 — ultimam; litterae K omnes; litterae L prima — *lucuns* C. G. L. V 30, 11 D. 61, 7; litterae M *manticulatio* C. G. L. V 33, 4 D. 66, 17 — ultimam; litterae N prima — *nullationem* C. G. L. V 34, 7 D. 69, 7; litterae O *obstipeculus* C. G. L. V 36, 17 D. 72, 30 — ultimam; litterae P prima — *pedo* C. G. L. V 37, 31 D. 75, 10.

In extremis litteris desunt tales ordines, de qua re infra agetur. Age nunc videamus, quae his ordinibus, quos terminis utcumque certis circumscribere conatus sum, sint communia. Ac primum quidem glossarum illarum longe plurimae sunt brevissimae, paucae paulo ampliores, sed ita, ut omnia quam brevissime dicantur. Dein hac re a ceteris differunt, quod explicatio, cum in amplioribus — quo nomine ceteras glossas significo — plerumque cum lemmate aliquo verbo velut *est, id est, significat, dicitur*, aliis, coniuncta sit, in his sine verbo iuxta lemma ponitur. Ipsa autem lemmata in brevissimam formam sunt redacta ita, ut fere una vox interpretamento egens ponatur: at in amplioribus glossis toti loci saepe sunt lemmata, ut in his: *aere vitam ducit ac manu; cariosi generis suboles; in aeternae vitae crepidine fundatus*, aliis. Glossae autem illae spectant ad priscos auctores, qua re fit, ut non paucae similitudine quadam cum Festi reliquiis coniunctae sint, cum inter ampliores, quippe quae magnam partem ad recentiorem aetatem spectent, perpaucae exstent, quae Festinis similiores sint; sed haec quaestio tertio ac quarto capite accuratius tractabitur. Ad ea, quae dixi, illustranda pauca exempla afferre satis erit; e. g. priores glossas ordinis, quem in littera C exstare vidimus inde a glossa *crea* C. G. L. V 13, 22 D. 23, 21 usque ad ultimam, conferamus cum iis, quae antecedunt; incipiamus a C. G. L. V 13, 14 D. 23, 7 *congesta dicuntur, quae ex multis in unum congeruntur, ut saxa,*

vestes et frumenta aut paleae in struem congestae; 15) *commenta plura significat. dicimus enim comminisci 'crimen confingere'. dicimus et commenta interpretationes commentariorum, ut commenta iuris, commenta Virgilii;* 16) *coerciti: vindicati, id est in quibus crimen punitur. coercere enim est vindicare. item cohercere dicimus circumvenire, ut civitatem fossa vel campum fluviis;* 17) *considere est in uno loco sedere;* 18) *cultus est animi ac loci;* 19) *consulto a consulendo et tractando dictum est, quod sic fit, ut consulat et nocere non possit;* 20) *circumspectissime: nimis acute;* 21) *censores sunt patrimoniorum et morum iudices.* Cum his comparentur ea quae secuntur: 22) *crea: stercus, unde nos ea, quae ex ore abicimus, excreare dicimus, id est expuere;* 23) *ciccum: granum mali Punici aut umbilicus lupini;* 24) *caculae: lixae aut servi militum;* 25) *consonant: vocem dimissam sentiunt;* 26) *capedulum: vestimentum capitis;* 27) *creperae res: incertae dubiaeque, unde et crepusculum;* 28) *connum: proximum* e. q. s. Quibus glossis collatis apparet, quantum distent priores a posterioribus: hae sunt priscorum verborum explicationes, in illarum numero ne una quidem est, quam ad priscum auctorem pertinere putemus necesse est. Quae autem discrepantia sit inter has breviores et illas ampliores glossas, elucet etiam ex diversa iteratarum forma, ex quibus quae breviorum numero ducendae sunt, primo loco, quae ampliorum, secundo enumerabuntur:

I) C. G. L. V 8, 9 D. 13, 4 *boba: vehemens rubor, interdum genus serpentis.*

II) C. G. L. V 9, 1 D. 14, 17 *boa animal est quod valde persequitur boves, unde et nomen habet boa,* quae glossae lemmatum forma discrepant.

I) C. G. L. V 21, 5 D. 40, 19 *exanclare: exanimare vel exinanire;* C. G. L. V 21, 29 D. 42, 8 *exanclata: exhausta et quasi exangulata, id est per angulos quoque exquisita.*

II) C. G. L. V 20, 2 D. 38, 25 *exanclare: exhaurire ex graeco veniens, quod quidem verbum Plautus, saecularis poeta comicus, posuit ita in Sticho: ne iste edepol vini poculo pauxillulo saepe exanclavi⟨t⟩;* quae ampla glossa satis a duarum illarum breviorum forma discrepat; accedit, ut ab ea quidem, quam altero loco posui, veriloquio differat.

I) C. G. L. V 6, 9 D. 7, 4 *adoria: gloria vel bona fama.*

II) C. G. L. V 4, 13 D. 3, 18 *adoria: panis de adore, id est laus bellica.*

I) C. G. L. V 6, 27 D. 8, 10 *autumant: dicunt, locuntur.*

II) C. G. L. V 4, 4 D. 2, 15 *autumant: asserunt, confirmant vel adseverant.*
I) C. G. L. V 7, 17 D. 10, 11 *averruncando: abominando. Graeci φυλάξαι dicunt.*
II) C. G. L. V 5, 17 D. 5, 9 *averruncassint: avellerint vel averterint.*
I) C. G. L. V 14, 36 D. 26, 14 *caespitibus: glebis terrae cum suo gramine. interdum alio loco ramis significat.*
II) C. G. L. V 13, 10 D. 23, 2 *caespites: frutices, et scribimus diptongum.*
I) C. G. L. V 15, 19 D. 28, 12 *coniectaverat: correxerat, contorserat.*
II) C. G. L. V 11, 24 D. 20, 7 *coniectare: coniecturam facere vel aestimare.*
I) C. G. L. V 15, 24 D. 28, 17 *conticinio: tempore noctis post galli cantum, quod cecinit et conticuit.*
II) C. G. L. V 34, 14 D. 70, 6 (s. v. *noctis partes) conticinium dicimus, quando omnes silent, conticescere enim silere est.*
I) C. G. L. V 29, 4 D. 58, 15 *ingluviem: Cornutus ventrem, Plinius edacitatem.*
II) C. G. L. V 27, 16 D. 56, 3 *ingluvies: gula vel voracitas.*
I) C. G. L. V 37, 9 D. 74, 5 *paedor: sordes.*
II) C. G. L. V 37, 39 D. 76, 2 *paedor genere masculino dicitur hic paedor et hi paedores, non paedora, ut Lucanus: longusque in carcere paedor.*

Similis discrepantia est inter has glossas, quarum altera solo libro glossarum tradita est:

I) C. G. L. V 12, 13 D. 21, 3 *coeo: convenio.*
II) C. G. L. V 55, 38 *coire sine h scribendum.*
I) C. G. L. V 59, 24 *cribrum: setacium ad polline⟨m⟩.*
II) C. G. L. V 10, 6 D. 17, 2 *cribrum, non ciribrum neutro genere magis dicimus quam masculino.*
I) C. G. L. V 15, 38 D. 29, 13 *confiet: parabitur, conficietur.*
II) C. G. L. V 57, 18 *confieri pro fieri adiecta praepositione, hoc Vergilius. Terentius vero: 'hoc confit quod volo' et 'spero confore' pro fore.*

In extremis litteris inde a littera R breviorum quas diximus glossarum certi ordines desunt, neque omnino in illam glossarii partem huius generis glossae admissae esse videntur, sed illarum litterarum glossae omnes ampliorum quas diximus esse putandae sunt. Ac ne eae quidem glossae per litteras illas incipientes, quae solis libro glossarum et codice Parisino aut illo solo traditae sunt, ab amplioribus forma discrepant. Neque Deuerlingius, qui unius

libri glossarum glossas, quae ad vetustos auctores spectent, composuit (Bl. f. d. bayr. Gymn. tom. XIV p. 302), earum numero ducit unam ex eis, quae per extremas litteras incipiunt.

Sed ne has quidem glossas, quas breviores diximus, ex uno et eodem fonte petitas esse apparet vel ex glossis duplici modo explicatis: ad diversos fontes revocandae sunt procul dubio hae, quippe quae et interpretamento et lemmatum forma inter se differant:

A) C. G. L. V 6, 20 D. 8, 3 *abludam: paleam.*
B) C. G. L. V 6, 30 D. 8, 13 *apluda: furfuribus alii*[1]) *pannicique.*

Ratione scribendi diversa sunt harum quoque glossarum lemmata, cum prioris interpretamentum altera contineatur:

A) C. G. L. V 6, 11 D. 7, 6 *angrae: intervalla arborum.*
B) C. G. L. V 7, 3 D. 9, 11 *ancras: convalles aut arborum intervalla.*

Ac ne inter has quidem intercedit ulla ratio:

A) C. G. L. V 6, 5 D. 6, 28 *actutum: statim, continuo.*
B) C. G. L. V 6, 35 D. 8, 19 *actutum: brevi, festinanter, prope⟨re⟩.*
A) C. G. L. V 6, 7 D. 7, 2 *ad incitam: ad extremam fortunam.*
B) C. G. L. V 7, 12 D. 10, 4 *ad incitas: ad summam rerum perturbationem desperationemque.*

Sic breves quas diximus glossae litterae A in duas partes divisae videntur, quarum altera continentur glossae, quas priore, altera, quas secundo loco commemoravi. Similiter sunt etiam aliarum litterarum glossae bipartitae; bis enim explicantur in litteris B, C, D, E hae:

A) C. G. L. V 8, 12 D. 13, 7 *baxae: calcei mulieris alti.*
B) C. G. L. V 8, 16 D. 13, 2 *baxeas: calciamenta,* quae glossae lemmatum forma inter se differunt.
A) C. G. L. V 8, 8 D. 13, 2 *bubinare: sanguine inquinare.*[2]) *bubinarium autem est sanguis qui mulieribus menstruis venit.*
B) C. G. L. V 8, 18 D. 13, 14 *bubino: menstruo, id est fluore[m]*[3]) *sanguinis ⟨inquino⟩,* quas glossas huc referri licet, si quidem Goetzium sequimur, qui *inquino* supplevit.[4])
A) C. G. L. V 13, 20 D. 24, 6 *casnar: senex.*
B) C. G. L. V 15, 34 D. 29, 8 *casnari: seni Oscorum lingua.*

1) *milii* Henschelius, qua coniectura glossa sanatur; *milii pannicique ⟨folliculus⟩* Goetzius Ind. Ien. 1893 p. VIII.
2) ita Deuerling pro *inquinari.* 3) *fluore* Deuerling.
4) *id est* del. Loewe Prodr. 314; *id est sanguinis* del. Baehrens 'Ien. Litteraturz.' 1877 p. 156.

A) C. G. L. V 16, 38 D. 33, 1 *damium: Bonae deae sacrum.*

B) C. G. L. V 16, 8 D. 30, 2 *damium: sacrificium, quod in operto fit, quod Bonae deae mulieres faciunt.*

A) C. G. L. V 21, 5 D. 40, 19 *exanclare: exanimare vel exinanire.*

B) C. G. L. V 21, 29 D. 42, 8 *exanclata: exhausta et quasi exangulata, id est per angulos quoque exquisita.*

A) C. G. L. V 21, 7 D. 40, 21 *effafillatus: exerto humero, id est extra filum manum [id est extra] proferens.*

B) C. G. L. V 21, 21 D. 41, 16 *exfabillavero: exeruero,* quae glossae lemmatis differunt.

Glossas igitur, quas priore et quas secundo loco posui, ad diversos fontes vix possumus non referre. Quales autem fuerint hi fontes, aliquo modo erui posse arbitror. Age comparemus e. g. litterae C glossas inde a glossa *crea* C. G. L. V 13, 22 D. 23, 21 usque ad glossam fere *contumias* C. G. L. V 14, 17 D. 25, 8 cum iis, quae sequuntur, inde a glossa *caudeam* C. G. L. V 14, 18 D. 25, 9 usque ad glossam fere *conspicillo* C. G. L. V 15, 10 D. 28, 1: iam nemo non videbit prioris partis (A) glossas ab altera (B) aliquo modo diversas esse: illae sunt brevissimae, hae paulo ampliores. Maxime autem hae glossae in veriloquiis indicandis inter se discrepant: in parte B glossographus sola praepositione *a* utitur vel participii, quod est *dictus,* formam addit, ut in his: C. G. L. V 14, 26 D. 25, 19 *carensis: pistoribus, a caria, quam Oscorum lingua panem esse dicimus.* C. G. L. V 14, 35 D. 26, 12 *cocetum: a Graeco κυκεῶνα.* C. G. L. V 14, 38 D. 26, 17 *cohum: naturam universam ⟨a⟩*[1] *Chao, id est inani vel vacuo.* C. G. L. V 14, 24 D. 25, 17 *caesariati: comati, a caesarie dicti.* C. G. L. V 14, 28 D. 26, 3: *clunaculum: pugionem, dictum ab eo, quod ad clunes religatur, id est spata.* C. G. L. V 15, 8 D. 27, 20 *concenturiat: instruit, ordinat: dictum a centurionibus, qui milites ordinant.* Vel enuntiato per *quod* vel *quia* incohato utitur: C. G. L. V 14, 18 D. 25, 9 *caudeam: iunceam, quod iuncea cauda emergat. dicitur et scirpum et tibi tibin.* C. G. L. V 14, 27 D. 26, 1 *carenatoribus: lanariis, quia cariunt, id est carpunt vel dividunt.* Vel in interpretamentis adhibet verba ab eadem stirpe, unde lemmata, ducta, velut in hac: C. G. L. V 14, 19 D. 25, 11 *coniector: coniecturae peritus, id est praedivinandi,* aliis. — At in parte A veriloquia omnino non proferuntur, praeterquam quod in harum interpretamentis glossographus utitur vocibus, quae similiter ac lemmata sonant: C. G. L.

1) *a* add. O. Mueller ex Festo Pauli 46, 13 et Varrone de l. l. V. 19.

V 14, 4 D. 24, 15 *conditio: in quo corpora mortuorum conduntur.* C. G. L. V 14, 12 D. 25, 3 *contiguum: quod contingi potest.* C.G.L. V 14, 5 D. 24, 16 *concubia: cum omnes cubant,* id quod ideo fecisse glossographum, ut veriloquia indicaret, putare necesse non est. — Ut paucis dicam, in partis A glossas bene quadrant, quae Goetzius Ind. Ien. 1886 p. X de glossematis exposuit 'lemmata eam formam habuisse, quae in ipsis auctorum libris exstitit, interpretamenta et simplicissima et ad glossemata accommodata fuisse; neque testimonia scriptorum neque veriloquia in interpretamentis exstitisse.' Placidi autem lemmata formam praebere ab ipsis auctoribus, ad quos spectant, usurpatam luculentissime demonstravit Loewius Gl. N. p. 95 sqq.

Nunc ad alterius generis glossas, quae parte B continentur, veniendum est. Exstant autem inter eas nonnullae satis memorabiles: 1) C. G. L. V 14, 36 D. 26, 14 *caespitibus: glebis terrae cum suo gramine. interdum alio loco ramis significat,* cuius glossae interpretamentum loco, ad quem spectat, ascriptum olim fuisse ex illo *alio loco* concludo; de iusto commentario ne cogitem impedit me harum omnium glossarum, de quibus agimus, forma, quae a commentario iusto abhorrere mihi videtur. Ad eundem cum hac fontem refero eam, quae in libris quidem Romanis sequitur: 2) C. G. L. V 14, 37 D. 26, 16 *colurnis: ex cornu factis. nam et colurni, qui ex corulo fiunt,* qua in glossa enuntiati per *nam et* incohati vim assequi non possum, nisi interpretamentum olim loco explicando aspersum fuisse censemus. 3) C. G. L. V 14, 18 D. 25, 9 *caudeam: iunceam, quod iuncea cauda emergat. dicitur et scirpum et tibi tibin,* cuius glossae extrema verba *dicitur* e. q. s. vix genuina sunt. Qua cum glossa conferenda est haec Festi Pauli p. 46, 11 *caudeae*[1]) *cistellae: ex iunco, a similitudine equinae caudae factae.* Quas duas glossas ad Plauti Rud. 1109 (= 1133) 'cistellam isti inesse oportet caudeam in isto vidulo' spectare demonstravit Loewius Gl. N. p. 96. Placidi autem glossa quomodo intellegi possit nisi Plauti versu adhibito nescio. 4) C. G. L. V 14, 31 D. 26, 7 *confoeditos: foedere copulatos, quoniam † enumere*[2]) *coniuges non erat usitatum,* quae glossa, quocunque modo restituenda est, certe composita esse non videtur, quae loco, ad quem spectat, non adhibito per se intellegeretur. 5) C. G. L. V 15, 10, D. 28, 1 *conspicillo: ita ut conspici possint, quod aiunt longis lineis,* quae

1) ita codd. *caudecae* corr. Scal. cf. Loewius Gl. N. p. 96.
2) *coemere* c² *emere* corr. cod. Bern. *enubere* coni. Buechelerus.

glossa certo loco, fortasse Plauti (cf. Loewius Prodr. p. 281) ita accommodata est, ut ipsam quoque ex codice interpretamentis ornato sumptam esse censeam.

Quinque igitur glossas in parte B indagavimus, quas ad codicem vel codices interpretamentis illustratos redire demonstravisse mihi videor. Quare etiam reliquas huius partis glossas ad tales fontes referendas esse probabilis mihi videtur coniectura. Eodem autem modo, quo partis A glossae ab altera parte B diversae sunt, etiam eae, quae proximae partem B sequuntur, inde a glossa fere *conivis* C. G. L. V 15, 11 D. 28, 3 ab extremis litterae C glossis differunt: in prioribus veriloquia non proferuntur, praeterquam quod in hac C. G. L. V 15, 24 D. 28, 17 *conticinio: tempore noctis post galli cantum, quod cecinit et conticuit* verbum quod est *conticuit* ab eadem stirpe ductum est ac lemma; ex posterioribus conferendae sunt C. G. L. V 15, 36 D. 29, 10 *Catialem collem: ubi nunc lacus funditur. est dictus a Catio cuius fons erat eo loco.* C. G. L. V 15, 45 D. 30, 3 *cassiculo: reticulo ⟨a⟩*[1] *cassibus.* C. G. L. V 15, 37 D. 29, 12 *catillo: gulosus, a catelli appetentia.* C. G. L. V, 16, 2 D. 30, 5 *caltulum: cinguli genus, a coacto loro caltae dictum.* Tum in posteriorum numero est una, quam et ipsam ex codice interpretamentis illustrato petitam esse ex adverbio quod est *alias* concludo: C. G. L. V 15, 44 D. 30, 2 *cluram vel glurum simiam alias cercopithecum.* Quare vix dubium esse potest, quin hae ad fontem B (h. e. partis B), illae priores ad fontem A (h. e. partis A) referendae sint. Quae cum ita sint, etiam huic rei aliquid fortasse momenti tribuemus, quod in glossa *casnari: seni, Oscorum lingua* C. G. L. V 15, 34 D. 29, 8 aeque atque in glossa *carensis: pistoribus, a caria, quam Oscorum lingua panem esse dicimus* C. G. L. V 14, 26 D. 25, 19, quae ipsa quoque est partis B, illud *Oscorum lingua* invenitur, quod in glossa *casnar: senex* C. G. L. V 13, 30 D. 24, 6, quae est partis A, deest. — Ad fontem A refero etiam ex litterae A glossis varie traditis, quas p. 93 sq. priore loco commemoravi, *actutum, ad incitam, angrae, abludam,* cum, quas altero loco nominavi, omnes ad alterum fontem B referendas esse putem; glossam enim *apluda* C. G. L. V 6, 30 D. 8, 13, quippe quae et ratione scribendi et interpretamento prorsus a glossa *abludam* C. G. L. V 6, 20 D. 8, 3 discrepet, ut ad alterum fontem B revocem, commoveor vel hoc, quod glossam, quae proxima sequitur, *apax te ductu ἀπὸ τοῦ ἄπαγε dictum* eodem referendam esse ad-

1) *a* add. Deuerling e Festo Pauli p. 48, 1.

modum verisimile est: nam similis glossa in litterae C parte B invenitur: C. G. L. V 14, 35 D. 26, 12 *cocetum a graeco κυκεῶνα*, ubi item etymon graecum est. Ex fonte B igitur glossae fere inde a glossa *apluda* usque ad glossam *antegenitos: dogmate Pythagorae qui negavit quemquam sapientiorem fuisse eo qui nomina rebus imposuit* C. G. L. V 7, 13 D. 10, 6 fluxisse videntur, cuius glossae lemma perobscurum esse iure affirmat Heraeus (Arch. f. lat. Lexicographie VI 274); certe nescitur, qua ratione cum interpretamento cohaereat. Quare suspicor glossographum, qui adnotationem margini codicis nescio cuius ascriptam in glossarium recepit, ex toto loco, ad quem spectabat, unam illam vocem excerpsisse. — Glossas, quae hanc proximae sequuntur, fonti A tribuendas esse facile perspicitur; quae sub finem litterae A positae sunt, *anus aestuosa: quod in modum aestuarii maris hauserit, id est biberit* C. G. L. V 7, 44 D. 12, 1 et quae sequuntur: *altriplicem: duplicem, dolosum; ambronem: perditae improbitatis a gente Gallorum, qui cum Cimbris Teutonisque grassantes periere; amussis: regulae vel tabulae quibus utuntur artifices ad saxa: unde adverbium diximus examussim* ad fontem B referendae esse videntur; extremam glossam *agoniae* non breviorum esse iam supra monui.

Quoniam breviores quas diximus glossas litterae C et A ex duobus fontibus inter se diversis haustas esse vidimus, nonne concludi licet in reliquis litteris praeter hos fontes alios adhibitos non esse? Quamquam in reliquis litteris propter glossarum paucitatem eiusdem generis glossarum ordines non tam perspicui sunt. Nonnulla autem fontis B certa vestigia, quae in reliquis litteris inveniuntur, nunc tractemus: 1) C. G. L. V 34, 5 D. 69, 5 *neniam: finem, alias carmen mortuorum*, quam glossam ad Plauti Truc. 213 *huic homini† amanti mea era apud nos neniam dixit de bonis* (Goetz.-Schoell. ed. min.) spectare consentaneum est, quem versum apud Festum quoque s. v. *naenia* laudari cum A. Augustino O. Muellerus ratus sic conatur Festi verba p. 161, 16 restituere: *⟨Sunt qui eo verbo finem sig⟩nificari credi⟨derunt, ut ait Plautus in Pseudolo⟩ "ubi ego (abi ergo* cod.*) ⟨circumvortor, cado: id fuit naenia ludo."⟩ Idem: "Huic hom⟨ini amanti mea hera⟩ dixit domi, et ap⟨ud nos de bonis nae⟩niam maesto"* (sic Muellerus scripsit ex Scaligeri coniectura: in ipso codice *esto* legitur). Quamquam Schoellius dubitat, num ille versus olim hoc loco exstiterit; at cf. Leidolphi de locis Festi et Pauli Plautinis dissertationem Ien. 1883 p. 226 sq. Placidi autem glossam ad partem B esse referendam concludo ex illo *alias*. 2) C. G. L. V 21, 28

D. 42, 7 *efflictim: de plorando dictum*, ubi non cum Loewio, qui *efflictim deperiendo: efflicte amando* proposuit, ad coniecturam confugerim, sed miram illam glossam adnotationem esse putaverim ad nescio quem locum factam, unde eluceret, ad quod verbum *efflictim* esset referendum. Ceterum haec quoque vox apud Plautum passim occurrit. Ad eiusdem auctoris nescio quem versum etiam hanc glossam referendam esse verisimile est 3) C. G. L. V 25, 28 D. 52, 9 *herbam dedit. mos enim contendentibus erat, vulsam herbam* ⟨*si*⟩ *qui vinceretur porrigendi, ut nunc dicitur* collato Festo Pauli 99, 7 *herbam do, quum ait Plautus, significat, victum me fateor; quod est antiquae et pastoralis vitae indicium. Nam qui in prato cursu, aut viribus contendebant, quum superati erant, ex eo solo, in quo certamen erat, decerptam herbam adversario tradebant.* Placidi autem interpretamentum per *enim* cum lemmate coniunctum a codicis cuiusdam margine potius quam a libro quodam glossematorum repetendam esse puto. — Maxime autem memorabilis est haec glossa: 4) C. G. L. V 24, 18 D. 49, 14 *galliciola*[1]*): cortice nucis iuglandis viridis per quem corpus humanum intellegi vult.* Qua cum glossa conferendae sunt hae: Fest. Pauli 98, 12 *gulliocae: nucum iuglandium summa et viridia putamina;* Pseudo-Philoxeni C. G. L. II 36, 34 *guttuliocae: κάρυα μακρὰ*[2]) *παρὰ Λουκειλίῳ* (1184 *ed. Marx.*); Fest. Pauli 50, 12 *culliola: cortices nucum viridium dicta a similitudine culleorum, quibus vinum sive oleum continetur.* Quas quattuor glossas ad unum et eundem locum, nimirum Lucilii versum quendam, spectare affirmavit Loewius Prodr. p. 299 sqq., negat Marx l. s. s., vix recte.[3]) Quae autem vera lemmatis forma sit, vix evinci poterit; de virorum doctorum coniecturis cf. Loewium l. s. s., Goetzium in Thesauro Gloss. Emend., Marxium l. s. s. Placidi autem glossam in margine codicis cuiusdam, nimirum Luciliani, olim scriptam fuisse ex hac re concludo, quod, ad quem spectet *vult*, nescitur. — Quae cum ita sint, suspicari licet praeter unam illam glossam alias quoque ex eodem fonte petitas esse. Nam Placidi glossas omnes ad Plauti comoedias spectare codicis Corsiniani illi inscriptioni *Incipiunt glossae Luctatii Placidi grammatici in Plauti comoedias* credendum non esse constat; cf. Loewius Prodr. p. 293 sqq., Goetzius C. G. L. vol. V

1) ita R P *gallicola* G.

2) pro *μακρὰ* coni. Osann *ἄκρα*, quod procul dubio verum est, *μικρά* Buechelerus.

3) cf. Schuchardt, Zeitschr. f. rom. Philol. (ed. Groeber) a. 1905, p. 325.

praef. p. X. Immo nonnullas glossas ad alios veteres poetas, velut Ennium, Pacuvium, Terentium, Afranium, Titinium, Livium Andronicum spectare monuerunt H. A. Kochius M. R. vol. 26 p. 549 sqq. et O. Ribbeckius in corollario adnotationum Tragic. Rom. Fragm. praemisso p. LXXII sqq., Comic. Rom. Fragm. p. LI sqq. Optime autem de Placidi glossis ad certos veterum poetarum versus revocandis meruit Loewius, qui cum aliis poetis praeter eas, quas iam Kochius et Ribbeckius invenerant, complures glossas tribuit (cf. Gl. N. p. 95 sqq.), tum non paucas Placidi glossas ad Lucilii saturarum certos versus spectare demonstravit Prodr. p. 295 sqq. Quarum numerum augeri posse puto, ac liceat mihi hoc loco nonnullas addere: 1) Plac. *apud : ad* collato Nonio p. 522, 17 *apud : ad. Lucilius lib. XXX* (v. 993 ed. Marx.): '*aut cum iter est aliquo et causam commenta viai, aut apud aurificem, ad matrem, cognatam, ad amicam.*' Quae vis cum praepositioni *apud* a nullo alio scriptore subiciatur, non dubito Placidi glossam, quippe quae accurate cum Noniana consentiat, ad Lucilii versum referre. 2) Plac. *decumano: maximo, a fluctu decimo.* Quam glossam Lucilianam esse inde concludi licet, quod *decumanus* ea significatione, quae est magnus vel maximus, a nullo auctore usurpatur nisi a Lucilio vv. 502 (*decumano pane*). 1240 (*acupensere decimano*). 1150. 1151. 1152. Cf. Marxium ad v. 1152. 3) Plac. *papillas: summa nuclea mammarum* ad Lucil. v. 859 *hic corpus solidum invenies, hic stare papillas* fortasse spectat; quamquam concedo vocem non esse raram, tamen casuum consensui aliquid tribuerim. Idem dicendum est de hac glossa: 4) Plac. *lustris: locis abditis, in quae potandi libidinandique causa secedebant;* cf. Lucil. v. 1034 *quem sumptum facis in lustris, circum, oppida lustrans.* 5) Unam glossam addo solo libro gloss. traditam C. G. L. V 44, 2 *acceptorem: accipitrem,* quam vim vox, quae est acceptor, non habet nisi apud Lucil. v. 1170, ubi exstat *acceptoris* et Cypr. ep. 60, 2. Quare improbabile non videtur Placidi glossam ad Lucilii versum quendam deperditum spectare.

Haec de brevioribus glossis satis erit dixisse; iam ad ampliores veniendum est. Ne has quidem ex uno et eodem fonte ductas esse posse vel inde apparet, quod inter eas sunt, quae duplici et diverso modo explicentur. Prorsus inter se discrepant harum interpretamenta: C. G. L. V 3, 6 D. 1, 11 *altrinsecus: non ex alto, sed ex altera parte;* C. G. L. V 5, 26 D. 5, 18 *altrinsecus: hinc et inde vel desuper, sicut extrinsecus dicimus ab eo, quod est exterius et intrinsecus ab eo, quod intus est.* — Nulla ratione inter se

coniunctae sunt etiam hae glossae: C. G. L. V 3, 2 D. 1, 7 *abuti et bene uti est et male uti;* C. G. L. V 5, 34 D. 6, 7 *abuti: duas res significat, modo contemnere et non uti, modo valde et satis aliqua re uti.* — C. G. L. V 11, 18 D. 18, 18 *capessitur: non per sc. et est verbum impersonale, ut legitur. prima autem verbi persona est capesso. est autem verbum activum. facit enim capesso, capessor, ut lego, legor;* C. G. L. V 12, 18 D. 21, 10 *capesso: frequenter capio.* Cf. praeterea has glossas bis explicatas: C. G. L. V 8, 26/27 D. 14, 8 *Babylona;* C. G. L. V 9, 9 D. 15, 9 *Babylona.* — C. G. L. V 19, 8 D. 37, 16 *ex<s>erte;* C. G. L. V 20, 12/13 D. 39, 12 *ex<s>erte.* — C. G. L. V 30, 16 D. 61, 18 *Laestrigones;* C. G. L. V 31, 12 D. 63, 22 *Laestrigones.* — C. G. L. V 35, 5 D. 71, 5 *oeconomia;* C. G. L. V 36, 12 D. 72, 22 *oeconomia.* — C. G. L. V 40, 15 D. 80, 22 *sugillare,* C. G. L. V 42, 4 D. 82, 26 *suggillavit.* — Quare etiam has glossas quas ampliores diximus ex diversis partibus constare non possumus non putare. — Duo autem genera in illis glossis certe discerni possunt: alterum sunt adnotationes ad artem grammaticam spectantes, quarum has series Loewius Gl. N. p. 87 indicavit: in littera C prima — *capessitur* C. G. L. V 11, 8 D. 18, 18, quibus immixtae sunt tres tantum a ceteris diversae *(contendunt, cancri aestus, centurias);* in littera D *divortium* C. G. L. V 17, 1 D. 33, 9 — *desipere* C. G. L. V 17, 8 D. 33, 24; in littera E prima — *examussim* C. G. L. V 18, 20 D. 37, 1, quem ordinem turbat haec sola *euge;* in littera F *facessite* C. G. L. V 23, 5 D. 46, 10 — *fastus* C. G. L. V 23, 11 D. 47, 3; in littera I prima — *inclaudicabilis* C. G. L. V 26, 13/14 D. 54, 8; in littera N *neglegens* C. G. L. V 34, 8 D. 69, 8 — *nudius tertius* C. G. L. V 34, 11 D. 69, 21; in littera P *plaudo tibi unam rem* C. G. L. V 37, 32 D. 75, 11 — *pueras* C. G. L. V 37, 42 D. 76, 9. —

Alterius generis sunt glossae ad auctores interpretandos compositae, quas maximam partem ex commentariis haustas esse puto: cui sententiae favet et quod lemmata saepius sunt ampliora, quam quae ex glossariis petita esse verisimile sit, et quod nonnullis locis auctoris nomen supplendum est: 1) C. G. L. V 19, 18 D. 38, 22 *eo ingenio [ea natura] omnia generans: ingenium pro natura posuit.* 2) C. G. L. V 23, 21/22, D. 47, 19 *fastidiosum renidens: vel pro adnuens et consentiens vel deridens. renidens enim plerumque vultus dicitur laetitia vel risu perfusus, fastidiosum vero pro fastidiose dixit, nomen pro adverbio, ut est 'torvumque repente clamat'.* 3) C. G. L. V 28, 5 D. 56, 17 *immensorum thesaurorum: ratio quidem facit, sed propter euphoniam 'immensum' dixit.*

4) C. G. L. V 39, 22 D. 79, 12 *regulas proponendas ac magiae retes: hic regulas doctrinas vel disciplinas magorum ostendi vult.* — Quibus glossis adiungi possunt quaedam libris Romanis non traditae: 5) C. G. L. V 84, 2 = 116, 45 *mentis: genetivum casum pro nominativo posuit: debuit enim dicere mens.* 6) C. G. L. V 94, 6 = 136, 30 *praecessit hiems: in temporibus melius dixit praecessit, quia aliud sequitur vel quod illud ipsum [ideo] rediturum est. nam quod praeteri⟨i⟩t, redire non potest.* 7) C. G. L. V 96, 18 = 143, 45 *regionem intra degit: poetico more fecit. nam si volumus rectius loqui, in regione degit aut intra regionem dicimus. et postposuit praepositionem et perdidit vi[a]m suam, ut in arte legimus.* — Haud scio an ad commentarium spectent etiam hae glossae: 8) C. G. L. V 27, 19 D. 56, 6 *indiges dicitur interdum hemitheus, ut supra dictum est* e. q. s., cum nullo alio loco huius vocis mentio facta sit. 9) C. G. L. V 30, 16 D. 61, 19 *Laestrigones gentes sunt crudelissimae, ut Cyclopas diximus*, quamquam de his nullo alio loco dictum est. — Quarum ad priorem vocat Deuerlingius Placid. praef. p. XX, ut demonstret glossographum parum diligenter rem suam egisse, qui hanc glossam ad verbum ex fonte suo transtulisse putandus sit, nisi forte glossam, ad quam illud *supra* spectet, excidisse statuendum sit; id quod cur statuamus omnino non esse mihi persuasi collatis ceteris glossis, quas modo commemoravimus. Omnes autem difficultates tolluntur, si glossas illas ex commentario perpetuo, ut ita dicam, neglegenter sumptas esse statuimus. Idem valet de hac, si quidem Placidi est, id quod cur negem non habeo: C. G. L. V 98, 9 *scropea: ⟨aspera⟩ prominentibus saxis in mari, et ut melius intellegi possit acuminata.* Eiusdem nimirum memoriae est haec glossa *scrupea: aspera prominentibus saxis [c]acuminata* C. G. L. IV 176, 16 (= IV 569, 48), qua ex glossa summo iure Goetzius Placideam supplevit. Quod autem attinet ad verba *et ut melius intellegi possit* libere profiteor ea satis esse mira, neque tamen ita, ut ea mutare cogamur[1]), si quidem glossam ex nescio quo commentario petitam esse censemus.[2])

1) cf. Landgraf Arch. IX 431, qui *scrupea: saxa nigra vel glareosa* scribit collata Festi glossa ⟨*scrupi*⟩ p. 333, 9.

2) huc denique referenda est haec glossa *saxira: et ut melius intellegi possit acuminata* C. G. L. IV 166, 32, cuius lemma *saxira* ex *saxis in mari* ortum esse puto. Aliam viam ingressus est Nettleship Journ. of Phil. XX (1891) p. 56, qui verba *ut melius intellegi possit* tamquam ex alia eaque corrupta glossa repetenda delevit atque collata C. G. L. IV 167, 37 *scrupea: saxa nigra* sic scribit ⟨*scrupea*⟩ *saxa nigra et cacuminata.*

Neque vero haec duo genera, glossas dico ad artem grammaticam spectantes et quas ex commentariis sumptas esse verisimile est, omnes glossas amplecti videntur: restant e. g. amplae glossae, quibus de mensium nominibus, de noctis partibus, de senatu, de scena aliisque rebus agitur. Sed hactenus de amplioribus glossis. Age nunc appendicis loco pauca de ratione, qua Placidus in glossis conscribendis usus sit, dicam. Qua in re eum parum diligenter versatum esse cum ex iis glossis, quas ex commentariis fluxisse ipsarum forma indicare videtur quasque supra exscripsimus, tum ex his quas non tam ex commentariis quam ex libro quodam grammatico petitas esse putaverim: una quidem C. G. L. V 11, 2 = 54, 19 D. 18, 10 *cihatum autem cum h scribi oportet* exstat inter grammaticas quas Loewius composuit; ubi coniunctio *autem* in contextum non quadrat eaque de causa in libro glossarum deleta est. Idem valet de his: C. G. L. V 6, 2 = 47, 8 D. 6, 21 *amplexus autem et amplexatus recte dicimus* e. q. s. C. G. L. V 27, 2 = 78, 20 D. 55, 1 *intendere autem multa quidem significat* e. q. s., ubi Goetzius et Deuerlingius *autem* delent. Accedit quarta glossa libris Romanis non tradita C. G. L. V 93, 28 = 134, 11 *porro autem, adverbium temporis.* Prorsus similis est haec glossa C. G. L. IV 146, 24 (= 554, 53) *porro autem aut longe aut deinde,* ad quam glossam Goetzius adnotat 'an lemma *porro autem* fuit?', quod tamen in lemma interpretamentum *longe aut deinde* non satis quadrare videtur. Quibus cum glossis conferri potest Serv. in Verg. Aen. V 600 *porro: post longum intervallum: et est adverbium temporis.* Goetzius igitur et Deuerlingius, qui *tum autem* pro *autem* coniecit, offendunt in coniunctione *autem,* in qua offendendum non esse puto, si quidem glossam ut alias quas commemoravi ex nescio quo fonte ad verbum temere exscriptam esse statuimus. Placidum autem glossario componendo haud multum operae ac laboris impertivisse ipsa huius compositione iterum perlustrata apparebit. Neque enim casui tribuendum esse puto, quod ordines glossarum, quos p. 90 statuimus, ita se excipiunt, ut in littera C glossae, quae huc spectant, in fine positae sint, in littera D in initio, in littera E in fine, in littera F in initio, in littera I in fine — littera K nullas nisi huius generis glossas continet — in littera L in initio, in littera M in fine, in littera N in initio, in littera O in fine, in littera P in initio. Immo ex hac re concludo breviores glossas Placidum ex glossario quodam hausisse, quod a duobus illis fontibus, quos A et B diximus, repetendum est, hoc autem glossarium, ut laborem sibi quam maxime levaret, in fine antecedentis et in initio

sequentis litterae plerumque adhibuisse. — Placidum autem fontes suos ad verbum expressisse eo minus miramur, quod idem etiam de aliis vel plurimis posteriorum temporum grammaticis valet. Ac Placidus certe erat auctor haud magni nominis.

Quoniam de Placidi glossarii compositione diximus et qua ratione in glossis conscribendis usus sit, ac quasi fundamentum iecimus quaestionis de ratione, quae inter Placidi et Festi copias intercedat, instituendae, age nunc ad ipsam hanc quaestionem tractandam accedamus.

III.

De ratione, quae inter breviores Placidi glossas et Festi reliquias intercedat.

Inter Placidi glossas et Festi reliquias similitudines quasdam intercedere nemo non videbit, si utrumque librum inspexerit. Atque ampliores quidem et breviores quas diximus glossas ratione, qua cum Festo cohaerent, inter se differre iam supra monuimus: glossarum igitur Festinis similium longe plurimae inter breviores exstant. Festum autem intellegi volo et huius ipsius fragmenta et Pauli excerpta, quamquam hunc Festi verba valde saepe circumcidisse et satis libere mutavisse constat. Age nunc videamus, quomodo similitudines illas, quae Placido cum Festo sunt, viri docti explicare studuerint. O. Muellerus quidem in editione Festi (cf. praef. p. XXXIII sq.) magnam Placidi glossarum partem ex Festo sumptam esse probare studet. Contra Fr. Ritschelius in commentatione 'Zu Placidus und lateinischer Glossographie' (Mus. Rhen. vol. XXV p. 456 sqq. = Op. III p. 55 sqq.) Placidum a Festo aut Verrio Flacco pendere negavit; neque vero hanc sententiam argumentis confirmavit. Virum illum doctum secuti sunt Deuerlingius, qui Placidum et Verrium eosdem veteres glossographos adisse verisimile putat (praef. ad Placidi glossas p. XV), et Loewius, qui Gl. N. p. 94 sqq. demonstrat Placidi lemmata formam ab ipsis auctoribus usurpatam servare, cum apud Festum in simpliciorem plerumque redacta sint. Summam autem totius quaestionis his verbis complectitur: 'Wir haben hier, inquit, Originalscholien der alten Glossographen zu archaischen Autoren vor uns.' Quam sententiam impugnat Nettleshipius, Lectures and Essays p. 247, cum persuadere sibi non possit grammaticum quinti saeculi, quippe qui vetusti sermonis tam imperitus fuerit, eosdem ac Verrium auctores adisse; probabilius viro illi docto videtur Placidum glossaria

adhibuisse, in quae multa per varios fontes ex Verrio fluxissent. Haec est summa sententiarum, quas protulerunt viri docti. — Quaestio igitur de Placidi fontibus ita profligata esse non videtur, ut eam retractare supervacaneum sit. —

Viri docti Placidi glossarii compositionis rationem non habuerunt. Sed quoniam in antecedente capite Placidi glossarium ex duabus partibus prorsus inter se diversis (breviores dico et ampliores glossas) compositum esse vidimus, duae illae partes, quippe quibus etiam diversa ratio cum Festo intercedat, separatim cum Festi reliquiis comparandae sunt. Ac primum quidem breviores quas diximus glossas tractemus; quas ipsas ex duobus fontibus disparibus (A et B) haustas esse supra demonstravisse mihi videor. Quamquam in singulis litteris exceptis A et C quae glossae alterutri fonti tribuendae sint non iam certe diiudicari potest. Qua re has glossas una tractare cogimur. — Iam primum ipsum Placidum, si quidem hunc glossarium ex duabus partibus diversis (A et B) compositum exscripsisse recte statui (cf. p. 102), Festi aut Verrii libris usum esse non posse constat. Iam oritur nova quaestio, num illud glossarium aliquo modo a Festo (hunc autem etiam Verrium intellegi volo) pendeat. Totam autem hanc quaestionem quodammodo iam ad finem perduxisse videar. Nam si recte se habent, quae dixi de duobus illis fontibus (A et B), ex quibus breviores glossae haustae sunt, quis est, qui fontes illos Festi copias fuisse credat? Immo vero alterum (B) esse codices interpretamentis ornatos me probavisse spero; alterum (A) autem glossematorum librum quendam. Sane ne Verrium quidem glossematorum scriptorum copias neglexisse ex ipsius Festi (p. 166, 6) verbis apparet: *Naucum ait Ateius Philologus poni pro nugis. Cincius, quod oleae nucisque (in oleae nucis quod* cod.*) intus sit. Aelius Stilo omnium rerum putamen. Glossematorum autem scriptores, fabae grani quod haereat in fabulo* e. q. s.; sed frustra apud Festum tales eiusdem generis glossarum ordines quaeres, quales exstant apud glossographum nostrum. Quis autem est qui verisimile putet, quod illae Placidi glossae unam eandemque formam praebeant, attribuendum esse operae glossographi cuiusdam, qui Festum aut Verrium excerpserit? Sed accedunt alia argumenta gravissima, quibus omnem dubitationem sublatum iri spero. O. Muellerus praef. Festi p. XXXIII adn. 5 affirmavit quidem Placidum certis locis Festum ante oculos habuisse; neque tamen explicuit, cur Placidus ordinem glossarum, qui est apud Festum, mutaverit. Placidi autem ordinem prorsus alium esse ac Festi, ut demonstrem, e. g. haec

lemmata, quae apud utrumque simili modo explicantur, ordine, qui est in libris Romanis, servato, numeris Festi editionis a Muellero curatae adfixis, exscribam:

Plac. adoria	= Fest. Pauli	3, 12	adoriam
armillum	=	2, 5	armillum
antigerio	=	8, 5	antigerio
apludā	=	10, 14	apluda
antiis	=	17, 5	antiae
actum	=	17, 13	actus
aginam	=	10, 3	agina
ancras	=	11, 13	antras †
aginatorem	=	10, 3	agina
ambulacris	=	21, 8	ambulacra
arse verse	=	18, 15	arse verse
annictare	=	29, 2	adnictat
anatem	=	29, 9	anatem
artitus	=	20, 14	artitus
apua	=	22, 18	apua
aeruscans	=	24, 7	aeruscare
adorans	=	19, 5	adorare
ausculatus	=	28, 9	ausculari
amb<act>i	=	4, 13	ambactus
altriplicem	=	7, 14	alterplicem
ambronem	=	17, 2	ambrones
amussis	=	6, 9	amussim.

Ceterarum glossarum prorsus eadem ratio est: quae discrepantia, si Placidi glossae ex Festo excerptae essent, nescio, quo modo explicari possit. Neque enim apud Placidum, praeterquam quod prima littera respicitur, secundum certum litterarum ordinem glossae dispositae sunt neque alia certa disponendi ratio perspicitur. Haec igitur res Muelleri sententiae repugnat.

Alterum argumentum ex diversa Placidi et Festi lemmatum forma ductum est. Apud Festum ipsum, quod ad nomina attinet, lemmata in simpliciorem plerumque formam redacta sunt idque vel ita, ut nominativus positus sit, velut in hac glossa Fest. p. 301, 6 *solox, lana crassa, et pecus, quod passim pascitur non tectum. Titinius in Barrato*† (*Barbato?* O. Mueller): "*Ego ab lana soloci ad purpuram data*". *et Lucilius:* "*Pascali (pastali* cod.*) pecore, ac montano, hirto, atque soloce*"; vel lemmatis casus pendet ex oratione, ut in his glossis: Fest. p. 209, 1 *petimina in humeris* (*his*

cod.) *iumentorum ulcera, et vulgo appellant, et Lucilius meminit quom ait: “Ut petimen naso aut lumbos cervicibus tangat”. eo nomine autem, et inter duos armos suis quod est aut pectus* (*nectos* cod.) *solitum appellari testatur Naevius in descriptione suillae* (*sullae* cod.), *quom ait: “Petimine piscino qui meruerat”.* Rarissime autem casus obliquus, qui alicubi exstitit, servatus est, ut in hac glossa: Fest. p. 290, 30 *⟨soni⟩vio significat in car⟨mine . . . . a⟩ugurali, sonanti* cf. Fest. Pauli p. 291, 6 *sonivio: sonanti.* — Quod autem ad verba attinet, formae ab auctoribus usurpatae interdum servatae sunt, ut in his glossis: Fest. p. 162, 24 *nequinont, pro nequeunt, ut solinunt, ferinunt, pro solent, et feriunt dicebant antiqui. Livius in Odissia: “partim errant, nequinont* (*neque nunc* cod.) *Graeciam redire”.* Fest. p. 201, 16 *occisitantur, saepe occiduntur. sic C. Gracchus pro rostris in P. Popillium: “Homines liberi nunc in oppido occisitantur”*, aliis; saepius pro verbo finito infinitivus positus est, ut in hac: Fest. p. 281, 28 *reluere, resolvere, repignerare. Caecilius in Carine: “Ut aurum, et vestem, quod matris fuit, reluat, quod viva ipsa opposivit* (*ipsi opposuit* cod.) *pignori”.* Haec de Festi lemmatis, qui qua ratione in Verrii libris excerpendis usus sit, certe diiudicari non potest. Reitzensteinius quidem in quaestionibus Verrianis p. 85 Festum prima Verrii glossarum verba immutata plerumque in librum suum transtulisse probare studet, quamquam nonnulla lemmata eum mutavisse verisimile est (cf. Dammanni de Festo Pseudophiloxeni auctore dissertationem Ien. p. 27). Sed utut res se habet, certe rationi, qua Verrius in libro suo componendo usus est, utpote qui sub singulis lemmatis complura plerumque exempla attulerit, maxime convenit lemmata in simpliciorem formam redigere. — Nunc ad Pauli excerpendi rationem veniendum est. Ac verborum quidem formas infinitas rarissime mutavit, ut in hac glossa: Fest. Pauli p. 180, 2 *occentare dicebant pro convicium facere* e. q. s. cf. Fest. p. 181, 12 *occentassint antiqui dicebant, quod nunc convicium fecerint, dicimus* e. q. s. — Quod autem ad nomina attinet, et persaepe pro casu ex oratione pendente nominativum posuit, velut in hac glossa: Fest. Pauli p. 143, 10 *mullei calcei regum Albanorum et post patriciorum a mullando, id est suendo, dicti;* cf. Fest. p. 142, 24 *mulleos genus calceorum aiunt esse;* e. q. s.; et multa praeterea satis libere mutavit. Prorsus aliam ac Festi esse Placidi lemmatum rationem primus Loewius Gl. N. p. 94 sqq. demonstravit. Apud Placidum igitur formae a scriptoribus usurpatae sunt servatae, id quod facile apparet collatis his glossis e. q. Fest. p. 162, 12 *⟨nefrendes dictos*

asserit Q. Muci>us Scaevola <arietes, quod dentibus frendere non pos>sint. Ateius <capito infantes esse nondum fre>ndentes, id est <frangentes. Livius .....>ri: "Quem ego ne<frendem alui lacteam immulgen>s opem e. q. s. Plac. *nefrendem: infantem nondum dentatum, qui frendere cibum non queat, id est frangere,* quam glossam et ipsam ad Livii Andronici versum a Festo laudatum spectare verisimillimum est. — Fest. p. 161, 13 *naenia est <carmen, quod in funere laudandi> gratia can<tatur ad tibiam, quod vocabulum Afra>nius in Ma<terteris posuit: "..... exe>quias canti<tabant". Sunt qui eo verbo finem sig>nificari credi<derunt, ut ait Plautus in Pseudolo:> "ubi ego* (*abi ergo* cod.) *<circumvortor cado: id fuit naenia ludo".> Idem: "Huic hom<ini amanti mea hera> dixit domi, et ap<ud nos de bonis nae>niam maesto"* (sic Muellerus cum Scal., *esto* cod.) Plac. *neniam: finem, alias carmen mortuorum.* Placidi glossam ad Plauti Trin. 213 spectare et hunc versum etiam a Festo laudari probabile est (cf. p. 97). Apud Festum igitur in his glossis lemmatis forma simplicior reddita est, Placidus eam retinuit, qua ipsi auctores usi sunt. Eadem ratio nimirum est harum glossarum: Fest. p. 141, 20 *molucrum non solum quo molae vertuntur* (*teruntur* cod.) *dicitur, id quod Graeci μυληκόρον* (*μύλικρον* cod.) *appellant, sed etiam tumor ventris, qui etiam virginibus incidere solet* e. q. s. Plac. *molocrum morbum, quem Graeci milon* (ita P = *μύλον*, cf. Soran. II c. 9; *milion* G *milan* R) *dicunt.* — Quas Placidi glossas cum ipso Festo comparandi habemus facultatem; multo autem saepius Placidus cum solo Paulo comparandus est. Quem in excerpendo Festo satis quidem libere saepe versatum esse vidimus. Quamquam verborum formas rarissime mutavit. Ubi igitur apud Paulum infinitivus lemmatis loco reperitur, etiam apud Festum plerumque hanc formam exstitisse concludi licet. Dein rarissime apud Festum casum obliquum servatum esse supra exposui. Ubi igitur Placidus casum obliquum servavit, Paulus autem simpliciorem lemmatis formam habet, non est cur putemus etiam apud Festum casum obliquum exstitisse. Quae cum ita sint, non iam dubium esse potest, quid de his lemmatis, ut pauca exempla afferam, sit iudicandum: Plac. *adorans: alloquens.* Fest. Pauli p. 19, 5 *adorare apud antiquos significabat agere;* e. q. s. — Plac. *fratrarent: turguerent, pubescerent.* Fest. Pauli p. 91, 1 *fratrare puerorum mammae dicuntur, quum primum tumescunt* e. q. s. — Plac. *futavere: fuere* et *futavit: fuit,* Fest. Pauli p. 89, 3 *futare arguere est, unde et confutare. Sed Cato hoc pro saepius fuisse posuit.* — Plac. *imploratis: in-*

vocatis, Fest. Pauli p. 109, 3 *implorare: inclamare, ad auxilium invocare.* In omnibus his lemmatis ne apud ipsum quidem Festum verbi formam finitam servatam fuisse admodum probabile est, certum autem mihi videtur casus obliquos servatos non fuisse his in lemmatis: Plac. *ambulacris: locis quibus ambulatur ex commodo,* Fest. Pauli p. 21, 8 *ambulacra: ambulationes.* — Plac. *anate: sollicitudine, cura,* Fest. Pauli p. 29, 9 *anatem morbum anuum dicebant, id est vetularum, sicut senium morbum senum.* — Plac. *coculis: aereis vasis ad coquendum vel assulis aridis,* Fest. Pauli p. 39, 3 *cocula vasa aenea, coctionibus apta. Alii cocula dicunt ligna minuta, quibus facile decoquantur obsonia,* quas glossas ad Plauti fragmentum apud Isidorum origg. XX 8, 1 servatum (Plauti fragm. p. 167 ed. mai.) *aeneis coculis mi excoctast omnis misericordia* referendas esse probavit Loewius Gl. N. p. 90. — Plac. *fartori: nomenclatori,* Fest. Pauli p. 88, 15 *fartores: nomenclatores, qui clam velut infercirent nomina salutatorum in aurem candidati.* — Plac. *fratellis: sordium glomusculis,* Fest. Pauli p. 90, 10 *fratilli: villi sordidi in tapetis.* — Plac. *genuinorum: dentium proprie ultimorum,* Fest. Pauli p. 94, 14 *genuini dentes, quod a genis dependent.* — Plac. *habitudo: habitu,* Fest. Pauli p. 101, 17 *habitudo: habitus corporum.* Quae exempla attulisse satis erit ad demonstrandum, quae discrepantia sit inter Festi et Placidi lemmata. Qua ex discrepantia iure Loewium conclusisse arbitror Placidi glossas a Festo repeti non posse. Neque enim eum vere iudicare puto, si quis dicat Placidum vel eius glossarum auctores lemmata ex exemplis a Festo allatis petivisse. Quae excerpendi ratio omnino non probabilis est, cum, quo consilio excerptor usus sit, non intellegatur. Immo Placidi cum totarum glossarum, tum lemmatum forma alios fontes ac Festi aut ipsius Verrii librum indicat.

Ad has discrepantias accedit, quod Placidi et Festi interpretamenta magnam partem aut prorsus aut aliquo modo inter se differunt. — Quamquam restant nonnullae glossae, quas ut a Festo repetas, si ceterarum rationem non habueris, facile adduci possis. Sed cum non paucas Placidi glossas, quibus, ut a Festo repeti omnino non possunt, ita rationem quandam cum eo intercedere apparet, eidem cum Festo fonti tribuere cogamur, nonne etiam illas ad hunc fontem communem referendas esse censebimus?

Quam rem ad non paucas Placidi et Festi glossas magni momenti esse vix est cur moneam: nam si Verrium et Placidi glossarum auctores eosdem fontes adisse recte statuimus, duplicem multarum glossarum memoriam nacti sumus.

Age nunc in singulas glossas inquiramus. Ac primum quidem eas cum Festo comparemus, quas ex codicibus interpretamentis ornatis sumptas esse ipsarum forma indicat: 1) Plac. *caudeam* — Fest. Pauli 46, 11 *caudeae cistellae* (v. p. 95). 2) Plac. *caespitibus: glebis terrae cum suo gramine. interdum alio loco ramis significat* — Fest. Pauli 45, 2 *caespes est terra in modum lateris caesa cum herba, sive frutex recisus et truncus;* en eadem fere res prorsus diversis verbis explicata. 3) Plac. *colurnis: ex cornu factis. nam et colurni, qui ex corulo fiunt* — Fest. Pauli 37, 8 *colurna hastilia ex corno arbore facta* (v. p. 95). 4) Plac. *cluram vel glurum: simiam. alias cercopithecum* — Fest. Pauli 55, 9 *clunas*[1]*): simias a clunibus tritis dictas existimant* (v. p. 96). 5) Plac. *galliciola* — Fest. Pauli 98, 12 *gulliocae* et 50, 12 *culliola* (v. p. 98). 6) Plac. *herbam dedit. mos enim contendentibus erat, vulsam herbam* ⟨*si*⟩ *qui vinceretur porrigendi, ut nunc dicitur* — Fest. Pauli 99, 7 *herbam do, quum ait Plautus, significat, victum me fateor; quod est antiquae et pastoralis vitae indicium. Nam qui in prato cursu, aut viribus contendebant, quum superati erant, ex eo solo, in quo certamen erat, decerptam herbam adversario tradebant* (v. p. 98). Etiam Placidi glossam ad versum quendam Plautinum spectare probabile est; certe ad alium ac Festi Pauli glossa spectat. Dein cum Festus in interpretamento pro verbo *dandi,* quod exhibet lemma, verbum compositum adhibeat, quod est *tradere,* Placidus aliquid novi profert, cum dicit: *porrigendi ut nunc dicitur.* 7) Plac. *neniam* — Fest. 161, 13 *naenia* (v. p. 97).

Ex Festo ne eae quidem glossae sumptae esse possunt, quae proprius quam ad Festi reliquias ad aliorum auctorum explicationes accedunt: 1) Plac. *cilones: quorum capita oblonga sunt.* Plenior est Charisii (G. R. L. I 102, 1) memoria: *cilones dicuntur, quorum capita oblonga et compressa sunt.* Dubium esse non potest, quin Charisii et Placidi glossae ad eundem fontem referendae sint (cf. Loewius Prodr. p. 392), quem fontem Verrium fuisse non posse, vix est cur pluribus verbis dicam: Fest. Pauli 43, 10 *chilo dicitur cognomento a magnitudine labrorum. Cilo sine aspiratione, cui frons est eminentior, ac dextra sinistraque veluti recisa videtur.* Accuratius quam cum Festo congruit Placidus cum Nonio his in glossis: 2) Plac. *gerras: nugas ineptiasque;* eadem fere habet Non. 118, 22 *gerrae: nugae, ineptiae.* At Fest. Pauli 94, 4 *gerrae:*

1) sic Muellerus, sed verius nomen *clura* fuisse adnotat; quam formam commendat etiam Loewius Gl. N. p. 67 et Thewrewkius in contextum recepit.

crates vimineae. Athenienses quum Syracusas obsiderent et crebro gerras poscerent, irridentes Siculi gerras clamitabant. Unde factum est, ut gerrae pro nugis et contemptu dicantur. Quae habet Placidus ac Nonius vix possumus ad eundem fontem non referre: quare glossographum sua ex Festo hausisse negandum est. 3) Plac. *gramis, gremis*[1]*, quae sunt pituitae oculorum.* Non. 119, 14 *gramiae: pituitae oculorum.* Minus definita sunt, quae profert Fest. Pauli 96, 14 *gramiae oculorum sunt vitia, quas alii glamas vocant.* His adiungo duas glossas, quae Varronis explicationibus sunt similiores quam Festi reliquiis: 4) Plac. *porcam: terram quae inter sulcos est ⟨e⟩lata: e* addidit Kettnerus collato Varrone de r. r. I 29, 3 *quod est inter duos sulcos elata terra, dicitur porca,* ad quae verba Placidi glossa proxime accedit. Fest. 238, 7 *porcas, quae inter duos sulcos fiunt, ait Varro dici, quod porrigant (porriciant?* Mueller*) frumentum.* Fest. Pauli 108, 9 *imporcitor, qui porcas in agro facit arando. Porca autem est inter duos sulcos terra eminens.* Placidus igitur, cum *elata* habeat, Varronis verba accuratius reddit quam Festus. 5) Plac. *amussis: regulae vel tabulae, quibus utuntur artifices ad saxa: unde adverbium diximus examussim.* Fest. Pauli 6, 9 *amussim: regulariter, tractum a regula, ad quam aliquid exaequatur, quae amussis dicitur* e. q. s. Fest. Pauli 80, 19 *examussim: regulariter: amussis enim regula fabrorum est. vel, ut alii volunt, ferramentum, quo in poliendo utuntur.* Non. 9, 3 *examussim dicitur examinate ad regulam vel coagmentum: est enim amussis regula fabrorum, quam architecti, cum opus probant rubrica inlinunt. Plautus* e. q. s. ibd. 13 *idem* (sc. Varro) *Quaestionum Plautinarum lib. II: 'amussis est aequamen, levamentum, id est aput fabros tabula quaedam, qua utuntur ad saxa coagmentata'. Amussim* igitur *tabulam* significare cum in neutra Festi glossa neque in priore Nonianae parte legamus, mire cum Placidi glossa consentiunt Varronis verba, quae apud Nonium extant. Quae cum ita sint, nemo glossographum sua ex Festo petivisse dicet. Haud scio an huc referre liceat 6) Plac. *infrequens: absens, alienus. dictus a militum ignominia qui cum vocati non adfuissent infrequentes notabantur.* Fest. Pauli 112, 7 *infrequens appellatur miles, qui abest afuitve a signis.* Neque de tralaticio vocabulo, quod est *infrequens,* apud Festum quicquam dicitur et de propria quoque vocis significatione Placidus paulo accuratius disputat. Similiter rem explicat Cincius apud

1) *glemis* Nettleship Contr. 469.

Gell. N. A. XVI 4, 5 *Miles cum die qui prodictus est, aberat neque excusatus erat, infrequens notabatur.*[1]) *Notare* igitur artis vocabulum est, quod tamen apud Festum non usurpatur.

A Festo praeterea repeti non possunt hae glossae, quarum interpretamenta a Festinis plane sunt diversa: 1) Plac. *ciccum: granum mali punici aut umbilicus lupini.* Fest. Pauli 42, 10 *ciccum: membrana tenuis malorum punicorum.* Cum Festo consentit Varro de l. l. VII 91 *ciccum dicebant membranam tenuem, quae est ut in malo Punico discrimen;* e. q. s. Varronem enim in libris de l. l. componendis eisdem fontibus usum esse ac Verrium in libris de verborum significatu demonstravit Kriegshammer (De Varronis et Verrii fontibus quaestiones selectae, diss. Ien. 1903); Varronis igitur verba ansam quandam praebent ad tractandam quaestionem, quae habuerit Verrius. Ubi igitur Pauli vel Festi verba cum Varrone conspirant, ipsius Verrii verba nacti sumus. A Festi Pauli autem et Varronis verbis discrepant hoc loco quae habet Placidus; quare nemo iam affirmare audebit huius glossam ex Festo sumptam esse. 2) Plac. *acerata offula: furfuraceo pane.* Ab hac glossa abhorrent, quae proferunt Festus et Nonius, qui *aceratum* et *acerosum* dilucide discernunt atque hoc de *pane non sine paleis,* illud de *luto cum paleis mixto* dici exponunt: Fest. Pauli 20, 10 *aceratum lutum cum paleis mixtum;* Fest. Pauli 187, 6 s. v. *obacerare: quod sumptum videtur a paleis, quas Graeci ἄχυρα vocant. Itaque et frumentum et panis non sine paleis acerosus dicitur; item lutum aceratum paleis mixtum.* Cum Festo consentit Non. 445, 13 *acerosum et aceratum. utrumque nove positum, sed distanti proprietate signatum. acerosum namque panem farre minus purgato nec sordibus a candido separatis dicendum veteres putaverunt. Lucilius* e. q. s. ibd. 19 *aceratum vero est lutum paleis mixtum, ut laterariis usus est* e. q. s. Verrius igitur et Nonius ut aliis locis, ita hoc loco eundem fontem adisse putandi sunt (cf. Froehde, De Nonio Marcello et Verrio Flacco. Diss. Berol. 1890); a quo Placidus satis recedit. 3) Plac. *apluda: furfuribus milii*[2]) *pannicique.* Cum Placidi explicatione consentit Gell. N. A. XI 7, 5 *Legerat autem ille apludam veteres rusticos frumenti furfurem dixisse* e. q. s. At Fest. Pauli 10, 14 haec habet: *apluda est genus minutissimae paleae frumenti sive panici* e. q. s., quocum facit Plin. N. H. 18, 99 *Mili et panici et sesimae purgamenta adpludam*

1) sic Gronovius, *dabatur* libri, cf. Hertzii adn.
2) corr. Henschelius, *alii* codd.

vocant; cf. Plac. *abludam: paleam,* quae tamen glossa aliam lemmatis formam exhibet. 4) Plac. *aginam: scapum trutinae, quod eo mensura ponderis agatur.* — Fest. Pauli 10, 3 *agina est, quo inseritur scapus trutinae, id est, in quo foramine trutina se vertit, unde aginatores dicuntur, qui parvo lucro moventur.* Iam vides vocem quae est *agina* duplici ratione explicari, a Placido '*scapum trutinae*', '*foramen, quo inseritur scapus*' a Festo. Dein cum Placidus *aginam* ab *agendo* dictum esse demonstret, ex Festi glossa, quod sit veriloquium, non apparet. Quare miror, quod O. Muellerus Placidi verba ex Festo neglegenter excerpta esse videri adnotat. Vocem, quae est *negotiator,* Festus quidem coniunctim cum voce *agina* explicat, Placidus autem in libris quidem Romanis tribus aliis glossis interpositis: *aginatorem: negotiatorem actus*[1]), quae glossa et ipsa cum Festina non artius cohaeret. 5) Plac. *assiduos: capite censos, qui nihil praeter prolem dare poterant, unde et proletarii dicti sunt et assidui milites ab assiduitate officii.* Fest. Pauli 9, 9 *assiduus dicitur qui in ea re, quam frequenter agit, quasi consedisse videatur. Alii assiduum locupletem, quasi multorum assium, dictum putarunt. Alii eum, qui sumptu proprio militabat, ab asse dando vocatum existimarunt.* Fest. Pauli 226, 13 *proletarium: capite censum, dictum quod ex his civitas constet, quasi prolis progenie; iidem et proletanei.* Quae de *assiduis* profert Placidus, a Festi ceterorumque scriptorum, qui de hac voce egerunt, sententia plane discrepant (cf. Deuerlingii adn. et praef. p. XX). 6) Plac. *adorans: alloquens,* qua cum glossa conferendus est Serv. plen. in Aen. X 677 *Turnus adoro: id est iuxta veteres, qui adorare adloqui dicebant.* At Festus *adorare* intellegit *agere.* Fest. Pauli 19, 5 *adorare apud antiquos significabat agere. unde et legati oratores dicuntur, quia mandata populi agunt.* Fest. 182, 12 s. v. *oratores: alias pro disertis et eloquentibus, ab eo quod antiqui orare dicebant pro agere.* Fest. 198, 23 *orare antiquos dixisse pro agere, testimonio sunt.* Quorum ex locorum consensu apparet Verrium praeter hanc aliam explicationem non protulisse. 7) Plac. *boba: vehemens rubor, interdum genus serpentis* — Fest. Pauli 30, 13 *bova: serpens est aquatilis, quem Graeci ὕδρον vocant, a qua icti obturgescunt. Crurum quoque tumor viae labore collectus bova appellatur,* quas glossas Loewius Prodr. p. 312 sq. rettulit ad Lucilii versum apud Fest. 360, 18 servatum:

1) *actus* corruptum putat Loewe Prodr. 428, tutatur Roensch Coll. phil. 235; Goetz coni. *Accius.* Sed res prorsus dubia est.

tama dicitur, cum labore viae sanguis in crura descendit et tumorem facit. Lucilius (v. 1195 ed. Marx.): "*inguen ne existat, papulae, tama, ne boa noxit.*" Verrium igitur et *bovam* et *tamam* nihil aliud nisi *crurum tumorem* intellexisse ex duarum glossarum consensu concludi licet. Aliter Placidus *bovam* interpretatur, cuius cum explicatione conferri potest Plin. N. H. 24, 53 *boa appellatur morbus popularum, cum rubent corpora.* 8) Plac. *cohum*[1]*): naturam universam* ⟨*a*⟩[2]*)chao, id est inani vel vacuo.* Fest. Pauli 39, 5 *cohum poetae caelum dixerunt, a chao, ex quo putant caelum esse formatum.* Festus igitur et Placidus eo quidem consentiunt, quod *cohum* a *chao* dictum esse affirmant, sed hic *cohum* esse *naturam universam* contendit, quod ea sicut chaos sit inanis ac vacua, ille *caelum,* quod id ex chao sit formatum. Aliter autem teste Diomede p. 365, 18 *(sed Verrius et Flaccus in postrema syllaba aspirandum probaverunt: cohum enim apud veteres mundum significat; inde tractum incohare)* Verrius idem vocabulam explicuit: neque enim dubium esse potest, quin loco illo corrupto de Verrio Flacco cogitandum sit (cf. Keilii adn.). Neque vero hanc Verrii explicationem ex eius libro de significatu verborum petitam esse censeo,sed ex libro de orthographia, cuius mentionem facit Suet. de gramm. 19 (p. 114 R.); cf. O. Muellerum praef. Fest. p. XIV. 9) Plac. *eritudo: dominatio* — Fest. Pauli 83, 1 *eritudo: servitudo* (cf. O. Muellerum ad hunc locum). 10) Plac. *nautea: aqua corii foetida, in qua coria macerantur.* Aliter hanc vocem explicat Fest. 165, 27 ⟨*nauteam ait Opi*⟩*lius Aurelius herb*⟨*ae genus esse granis nigris,*⟩ *qua coriari utuntur,* ⟨*cuius videri a nave duc*⟩*tum nomen, quia nauseam fa*⟨*cit, permutatione T. et*⟩ *S. literarum* e. q. s. 11) Plac. *noegeum: nigrum pallium tenue.* Fest. 174, 28 *noegeum quidam amiculi genus praetextum purpura; quidam candidum ac perlucidum, quasi a nauco, quod putamen* e. q. s., quarum explicationum neutra cum Placidi glossa consentit. — His glossis adiungo duas, quae, ut non prorsus a Festo abhorrent, ita ab eo repeti omnino non possunt: 12) De *favisis* Festus et Varro apud Gell. N. A. II 10 (cf. Non. 112, 26) similia tradunt: Fest. Pauli 88, 4 *favissae. locum sic appellabant, in quo erat aqua inclusa circa templa. Sunt autem, qui putant, favissas esse in Capitolio cellis cisternisque similes, ubi reponi erant solita ea, quae in templo vetustate erant facta inutilia.* Gell. N. A. II 10, 3 *id esse cellas quasdam et cisternas, quae in area sub terra essent,*

1) ita Goetz, *choum* vel *coum* codd. 2) *a* add. O. Mueller.

ubi reponi solerent signa vetera, quae ex eo templo collapsa essent, aliaque quaedam religiosa e donis consecratis e. q. s.; ibd. 4 *coniectare igitur se, detractam esse ex eo verbo secundam litteram et 'favissas' esse dictas cellas quasdam et specus; quibus aeditui Capitolii uterentur ad custodiendas res veteres religiosas.* A Festi ac Varronis verbis satis recedit glossa Placidi: *favisae specus: fossae quaedam in Capitolio quae in modum cisternarum cavatae excipiebant dona Iovis, siqua vetusta erant . . . hominum a fruge danda.* De *specu* quidem etiam Varro dicit, sed *fossarum* neque apud Paulum neque apud Gellium mentio fit. Placidi verba extrema sana non sunt. Deuerlingius *a* mutavit in *e*, qua coniectura aliquantum quidem sensui satis fit, etsi verborum constructio non ita facilis est. Potius cum Buechelero lacunam post *erant* statuendam esse censeo. Tamen utut res se habet, certum esse videtur dona illa Iovis Placidum intellexisse fruges. Sed frugum neque apud Varronem mentio fit neque apud Festum, qui res in favissis illis repositas minus accurate describens ne de donis quidem dicit. 13) Fest. Pauli 85, 7: *ferentarii: auxiliares in bello, a ferendo auxilio dicti, vel quia fundis et lapidibus pugnabant, quae tela feruntur, non tenentur, ita appellati.* Ferentarios fundis lapidibusque pugnavisse etiam duobus aliis locis exponitur: Fest. Pauli 14, 15 s. v. *adscripticii* et 369, 4 s. v. *velati.* Quas omnes explicationes ad Varronis librum de vita Populi Romani referendas esse, ex fragmento apud Non. 520, 7 servato apparet: *Varro de vita Populi Romani lib. III:* e. q. s.; ibd. 10 *eosdem etiam quidam vocabant ferentarios, quia pugnabant fundis et lapidibus, his armis quae ferrentur, non quae tenerentur* (cf. Reitzensteinium, Verr. Forsch. p. 30 sq.; Kriegshammerum l. s. s. p. 114 sq.). Verrius igitur Varronem secutus ferentarios fundis et lapidibus pugnare exposuit, quare ex his Festi locis pendere non potest Plac. *ferentarius: leviter armatus sagittis aut fundis.* Sed accedit quartus locus Fest. Pauli 93, 14 *ferentarii: levis armaturae pugnatores* (cf. Non. 554, 23 *ferentarii, levis armatura* e. q. s.), quo tamen loco non exponitur, quae fuerint arma ferentariorum.

Ex Festo ne hae quidem Placidi glossae haustae esse possunt, quae veriloquiis plane inter se discrepant: 1) Plac. *antiis: capillis muliebribus ante, id est a fronte pendentibus.* — Aliud veriloquium profert Fest. Pauli 17, 5 *antiae: muliebres capilli demissi in frontem appellati ex Graeco videntur; quod enim nos contra illi ἀντίον dicunt.* 2) Plac. *inciente: innitente, pariente, a ciendo et invocando proximos quo⟨s⟩que auxiliatores.* — Fest. Pauli 97, 15

s. v. *gravida: inciens propinqua partui, quod incitatus sit fetus eius.* 3) Plac. *mulleos: calciamenti genus a colore mullorum.*[1]) Fest. 142, 24 *mulleos genus calceorum aiunt esse* e. q. s.; ibd. 31 *quos putant a mullando dictos i. e. suendo.* 4) Plac. *exanclata: exhausta et quasi exangulata, id est per angulos quoque*[2]) *exquisita.* — Fest. Paul. 80, 13 *exanclare: exhaurire* et 11, 10 *anclare: haurire a Graeco descendit* e. q. s. Festi glossae inter se similes in prioribus partibus exstant; quare non est, cur Verrium in glossa *exanclare* aliud veriloquium atque in glossa *anclare* protulisse putemus, nisi id omnino omisit. 5) Plac. *latro: satelles dictus a lateris custodia.* — Fest. Pauli 118, 16 *latrones eos antiqui dicebant, qui conducti militabant, ἀπὸ τῆς λατρείας. At nunc viarum obsessores dicuntur, quod a latere adoriuntur, vel quod latenter insidiantur.*

Pergo ad eas Placidi et Festi glossas, quibus vox inusitata pluribus vocibus magis usitatis explicatur, quarum nulla tamen alteri cum altero communis est. Tales glossas Placidum ex Festo petivisse nemo credet: 1) Plac. *antigerio: vel [quem] admodum*[3]) *vel inprimis.* — Fest. Pauli 8, 5 *antigerio antiqui pro valde dixerunt.* 2) Plac. *ad exodium: ad finem vel terminum.* — Fest. Pauli 80, 18 *exodium: exitum.* 3) Plac. *annictare: adridere, invitare.* — Fest. Pauli 29, 2 *adnictat: saepe et leviter oculo annuit.* 4) Plac. *arcent: tenent, custodiunt. unde cohercere.* Fest. Pauli 15, 9 *arcere est continere* e. q. s. et 15, 13 *arcere prohibere est* e. q. s. 5) Plac. *demum: tum, deinceps.* Fest. Pauli 70, 8 *demum, quod significat post, apud Livium demus legitur. Alii demum pro dumtaxat posuerunt.* 6) Plac. *exanclare: exanimare vel exinanire.* Fest. Pauli 80, 13 *exanclare: exhaurire;* cf. Fest. Pauli 11, 10 *anclare: haurire* e. q. s. 7) Plac. *fratrarent: turguerent, pubescerent.* Fest. Pauli 91, 1 *fratrare puerorum mammae dicuntur, cum primum tumescunt.* Prorsus similis est haec glossa: Fest. 297, 31 *sororiare mammae dicuntur puellarum, cum primum tumescunt* e. q. s. 8) Plac. *gorgo: adverbialis interpositio, ut porro, prorsus, nimirum.* Fest. Pauli 37, 6 *corgo apud antiquos pro adverbio, quod est profecto, ponebatur.* Accedit, ut lemmata ratione scribendi sint diversa. Idem valet de his: 9) Plac. *gerro: nugator dictus a gerris.* Fest. Pauli 40, 6 *cerrones: leves et inepti, a cratibus dicti* e. q. s. 10) Plac. *investem: impubem, sine barba.* Fest. Pauli 368, 9 s. v. *vesticeps: e contra investis, qui necdum pubertate vestitus est.* 11) Plac. *in mundo: in expedito*

1) sic G *a colore albo* R. 2) *quosque* Kettner, haud scio an recte.
3) *quem* del. Klotz, *quam* coni. Goetz ad vocem *oppido.*

vel ad manum, ⟨in⟩procinctu. Fest. Pauli 109, 11 *in mundo dicebant antiqui, cum aliquid in promptu esse volebant intellegi.* 12) Plac. *insequis: narras, refers et interdum pergis.* Fest. Pauli 111, 11 *inseque: apud Ennium dic. insexit: dixerit.* 13) Plac. *numero: prope⟨re⟩ velociter.* Apud Festum 170, 18 haec vox explicatur *nimium* vel *nimium cito* vel *nimium celeriter* (cf. O. Muelleri adn.). 14) Plac. *obdet: obiciet, suggerit.* Fest. Pauli 191, 6 *obdere: opponere vel operire.*

Transeo ad eas Placidi glossas, quae propter diversam lemmatum formam a Festo sumptae esse non possunt: 1) Plac. *capuli: lecti funerii vel rogi in modum arcae structi. est autem capulus masculini generis,* qua cum glossa conferri potest Serv. in Aen. VI 222 *feretro graece dixit, nam latine capulus dicitur a capiendo* e. q. s. Servius igitur et Placidus *capulum* masculini generis esse docent; contra Fest. Pauli 61, 12 *capulum et manubrium gladii vocatur et id, quo mortui efferuntur* e. q. s. et Non. 4, 18 *capulum dicitur* e. q. s. neutrius generis. 2) Plac. *extraneam: abortivam, quia plurimum exterritae*[1]*) abiciunt extra.* Aliam formam exhibet lemma apud Fest. Pauli 79, 2 *exterraneus quoque dicitur, qui ante tempus natus vel potius eiectus est. Dictus autem exterraneus, quod eum mater exterrita alvo eiecit,* quae vocis forma a nullo alio auctore usurpatur; tamen ne putes lemma corruptum esse, impedit glossa antecedens *exterraneus: ex alia terra* quacum haec coniunctione *quoque* coniuncta est. 3) Plac. *Iugi Iunoni: a qua vicus iugarius, ara ibi sita est.* Fest. Pauli 104, 13 *Iugarius vicus dictus Romae, quia ibi fuerat ara Iunonis Iugae, quam putabant matrimonia iungere.* Apud hunc igitur Iunoni cognomen *Iuga,* apud illum *Iugis* imponitur. 4) Plac. *postliminio id est qui recessisset et redisset iterum.* Fest. 218, 19 *postliminium receptum Gallus Aelius in libro primo significationum, quae ad ius pertinent, ait esse eum, qui liber, ex qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit eo iure, quod constitutum est de postliminis* e. q. s. Offenderunt viri docti in illo *postliminium,* quod pro usitato *postliminio* positum est. A. Augustinus igitur coniecit *postliminio* scribendum esse et Thewrewkius quoque in editione corruptelae signum illi vocabulo addidit. Sed haud scio an iure O. Muellerus traditam vocis formam defendat; nam illud *postliminium* exstat etiam v. 28 et 29, neque intellegeretur, unde forma illa minus usitata tribus illis locis orta esset. O. Muellerus comparat cum hac formula similes has: '*inlicium populum vocare*'

1) sic Goetz, *exterciae* R *exercitiae* G; *extentae* coni. Deuerling, reiecit ipse 'Bl. f. b. G.' XIV p. 310 et proposuit *eiecticiae.*

(cf. Fest. Pauli 113, 3 et Varro de l. l. VI 94) et '*postulionem postulare virum*' (cf. Varro de l. l. V 148). Quem si sequimur, Placidi glossa ex Festo repeti non potest. — His glossis adiungo eas, quarum lemmata apud Placidum vetustiorem formam praebent, cum apud Festum recentior pro illa posita sit: 5) Plac. *immoene: improbum, culpandum, vel interdum munere liberatum.* Fest. Pauli 109, 23 *immunis: vacans munere, aliquotiens pro improbo ponitur, ut apud Plautum: "immune est facinus."* Placidi glossam ad eundem versum Plautinum (Trin. 24), cuius prior pars a Paulo affertur, spectare consentaneum est; duplicem autem rationem scribendi etiam in Plauti codicibus deprehendimus: recensio igitur Palatina habet *inmene*, Ambrosianus codex *immune* (cf. Leidolph, De Festi et Pauli locis Plautinis, diss. Ien. 1883 p. 222). Dubium esse omnino non potest, quin Plauto vetustior forma *immoene* tribuenda sit, quam recensio Palatina et Placidus praebent, non *immune*, quod A et Paulus. Casu autem in A et apud Festum vel Paulum ex *immoene* factum esse *immune* putandum non esse monet Leidolphus l. s. s. summo iure. Quare statuere necesse est Verrium hoc loco secutum esse recensionem Ambrosianam, cuius vestigia etiam aliis Festi locis exstant (cf. Leidolphum p. 204 sqq.), Placidi autem glossae auctorem Palatinam. Quibus Festi et Placidi glossis comparatis intellegi licet, quam diversam rationem Verrius et Placidi glossarum auctor sint secuti: Placidus primo loco vocis significationem posuit, quam versus explicandus postulabat, eamque minus usitatam, quae apud Festum secundo loco exstat. Haud scio an idem, quod de lemmatis glossarum modo tractatarum, valeat etiam de his: 6) Plac. *moenicare: communicare dictum a moeni⟨i⟩s, id est operibus.* Fest. Pauli 152, 4 *municas pro communicas dicebant*; cf. Fest. 153, 21. Ceterum admodum dubium mihi videtur, num duae illae glossae ad eundem locum spectent; nam vix credibile est glossographum, quippe qui vocum formas ab auctoribus usurpatas retinere soleat, pro verbo finito hoc loco infinitivum posuisse. 7) Plac. *dacrumis: lacrumis ἀπὸ τοῦ δακρύειν.*[1]) Fest. Pauli 68, 10 *dacrimas pro lacrimas Livius saepe posuit, nimirum quod Graeci appellant δάκρυα* e. q. s. — Nunc tracto nonnullas glossas, quae ad diversos locos spectant. Ac Festi quidem lemmata in simpliciorem plerumque formam redacta esse supra exposui; quamquam non desunt glossae, quarum lemmata etiam apud Festum praebent formam ab ipsis auctoribus usurpatam. Verrium autem

1) *apoto ydacrion* G: om. R *ἀπὸ τῶν δακρύων* Loewius Gl. N. p. 99.

tum lemmata immutata ex auctoribus in librum suum recepisse patet, cum unus tantum locus explicandus erat; ac si ipsum Festum inspexeris, in huius modi glossis interpretamentum praeter exemplum, ex quo lemma ductum est, nullum sequi solere videbis, velut in hac glossa: Fest. 229, 22 *prodinunt: prodeunt, ut Ennius Annali. L. III: "prodinunt famuli, tum candida lumina lucent"*. Quae cum ita sint, haec Placidi lemmata non facile a Festo repeti possunt: 1) Plac. *exdorsuandum: iudicandum; iudicandum* procul dubio corruptum est.[1]) Certe neque *confringendum* neque *eximendum,* quibus verbis utitur Fest. Pauli 79, 12 *exdorsua: dorsum confringe; alii exime* sub Placidi interpretamento latet. Festi autem glossam summo iure viri docti rettulerunt ad Plauti Aul. 399, qui versus codicibus quidem sic traditus est: *congrum, murenam exossata fac sient,* cuius tamen genuina forma exstat apud Non. 17, 30 *exdorsuare: dorso nudare. Plautus Aulularia: tu Machaerio, congrum, murenam exdorsua, quantum potest* (cf. Leidolph p. 240 sq.). Ad alium versum spectat Placidi glossa. 2) Plac. *ferocientes: ferociam exercentes.* Fest. Pauli 92, 7 *ferocit: apud Catonem ferociter agit,* quarum glossarum ne interpretamenta quidem artius cohaerent. 3) Plac. *occedere: occurrere vel obviam cedere.* Fest. 181, 10 *occidamus Plautus ponit pro contra cedamus, cum plurimae aliae praepositiones familiariores huic verbo sint.* Quae glossa spectat, ut videtur, ad Plauti Pseud. 250, quo tamen loco *accedamus* traditum est (cf. Leidolph p. 240). Lindemannus igitur apud Festum Pauli *occedamus* per *e* scribendum esse censuit. Me quoque in illo *occidamus* haesitantem monuit Goetzius de forma *succidaneus,* quae praeter alteram *succedaneus* exstat. Sed utut res se habet, certe Placidi glossa et ad alium locum referenda est neque cum Festi interpretamento cohaeret, quippe qui ne uno quidem ex duobus verbis utatur, quibus ille lemma explicat. 4) Plac. *omentat: expectat, dictum a mantando, id est a diu manendo.* Fest. 190, 14 *ommentans: Livius in Odyssea quom ait: "In Pylum adveniens* (*advenies* cod.) *aut ibi ommentans" significat obmanens, sed ea significatione, qua saepe fieri dicitur, id enim est mantare.* Ex Festo glossographus neque verbi *ommentandi* notionem, quae est *exspectare,* petere potuit neque *mantandi,* quae est *diu manere,* cum Festus et hoc loco et p. 133, 15 *mantare* pro *saepe manendo* positum esse exponat. Quamquam O. Muellerus praef. Festi p. XXXIV Placidum haec a Festo petivisse censet. Immo ne ex Verrio quidem

1) *nudandum* coni. Arevalo et Oehler coll. Non. p. 17, 28.

hanc glossam petitam esse posse vel ex lemmatum diversa forma iure concluserim. 5) Plac. *emussitatos: <ad a>mussim exactos.* Fest. Pauli 76, 8 *emussitata: ad amussim facta.* Festi glossa procul dubio spectat ad Plauti Mil. v. 632 *inest in hoc emussitata sua sibi ingenua indoles* (cf. Loewius Prodr. p. 284), qui versus etiam a Nonio 9, 9 s. v. *examussim* affertur; ad alium igitur locum spectat Placidi glossa. Propter lemmata ne hae quidem glossae ex Festo sumptae esse possunt: 6) Plac. *decumano: maximo, a fluctu decimo,* quam glossam ad Lucilium revocandam esse supra p. 99 probatum est; ad alios eiusdem poetae locos spectat Fest. Pauli 71, 15 *decumana ova dicuntur et decumani fluctus, quia sunt magna. Nam et ovum decimum maius nascitur, et fluctus decimus fieri maximus dicitur* (cf. Lucil. vv. 1151. 1152 ed. Marx.). 7) Plac. *collati<v>us: magnus, e conlatio<ne> factus.* Fest. Pauli 58, 17 *collativum ventrem magnum et turgidum dixit Plautus, quia in eum omnia edulia congeruntur.* Quae glossa spectat procul dubio ad Plauti Curc. 231 *cum conlativo ventre atque oculis herbeis,* quem ad versum Placidi glossam propter lemma referre dubitaverim.

Quoniam eas glossas enumeravi, quae vel interpretamento vel veriloquio vel lemmatis forma prorsus a Festi reliquiis abhorrent, age nunc eas tractemus, quibus Placidus et Festus easdem res ut non prorsus diverso modo, ita diversam rationem secuti explicant. Ac primum quidem nonnullas commemoro, in quibus Festus pro prisca vocis forma recentiorem posuisse satis habet, cum Placidus accuratius interpretamentum proferat: 1) Plac. *ambulacris: locis, quibus ambulatur ex commodo.* Fest. Pauli 21, 8 *ambulacra: ambulationes.* 2) Plac. *dissertim: disposite, digeste.* Fest. Pauli 72, 17 *dissertim pro diserte dixerunt antiqui.* 3) Plac. *dusmum: incultum, dumosum vel squalidum.* Fest. Pauli 67, 8 *dusmo in loco apud Livium significat dumosum locum. Antiqui enim interserebant s litteram, et dicebant cosmittere pro committere et casmenae pro camenae.* Glossographi igitur interest nescio cuius auctoris certum locum accuratius interpretari, Festus autem, cum a Livii versu profectus in vocibus quibusdam priscam litteram s intercidisse expositurus est, *dusmo* pro *dumoso* positum esse dixisse satis habet; Placidi igitur alia interpretamenta, quae non exstant apud Paulum, ne apud Festum quidem aut Verrium exstitisse certum mihi videtur. — Quibus glossis contrariae sunt hae, quas Festus accuratius explicat: 4) Plac. *adulterina: adultera.* Fest. Pauli 28, 8 *adulterina signa dicuntur alienis anulis facta.* 5) Plac. *gutturneo: gutto,* Fest. Pauli 98, 13 *gutturnium: vas, ex quo aqua in manus datur.*

ab eo, quod propter oris angustias guttatim fluat. 6) Plac. *in flustris: in portu.* Fest. Pauli 89, 6 *flustra dicuntur, cum in mari fluctus non moventur, quam Graeci μαλακίαν vocant.* — Accuratius apud Festum etiam hae voces explicantur: 7) Plac. *forago: nota in textura significans cuiusque diei opus.* Fest. Pauli 90, 12 *forago: filum, quo textrices diurnum opus distinguunt, a forando dictum.* Festus igitur in interpretamento voce magis definita, quae est *filum,* utitur. 8) Plac. *arse verse: proverbium.* Fest. Pauli 18, 15 *arseverse averte ignem significat. Tuscorum enim lingua arse averte, verse ignem constat appellari.* e. q. s. 9) Plac. *plotos: a pedibus dictos.* Fest. 238, 31 ⟨*plotos appellant*⟩ *Umbri pedibus planis* ⟨*natos.* e. q. s. Glossographum Festi accuratiores explicationes ita commutavisse credibile non est. — Nonnullis glossis Festus nihil aliud demonstrare studet, nisi unde voces sint ductae, cum glossographus certum locum accuratius interpretetur. 10) Fest. Pauli 48, 4 *cassabundus: crebro cadens.* Cum Festo consentit Varro de l. l. VII 53 *apud Naevium: 'Risi egomet moechum cassabundum ire ebrium' cassabundum a cadendo.* Ex Varronis igitur et Festi glossis arte inter se coniunctis concludi licet etiam Verrium id unum demonstrare voluisse, unde lemma ductum esset. Aliter se habet Placidi glossa: *cassabundum: dubitantem, titubantem,* quam glossam Ribbeckius ad Naevii versum a Varrone laudatum refert (cf. Naev. com. fragm. 120). Placidi igitur glossa loco, ad quem spectat, magis accommodata est. Idem dicendum est de hac simili: 11) *cassabundo: titubanti.* Eadem ratio intercedit huic Placidi glossae: 12) *bardum: hebetem, stolidum † bretendum*[1]) cum Festo Pauli 34, 9 *bardus: stultus a tarditate ingenii appellatur. Caecilius: "Nimis audacem nimisque bardum barbarum". Trahitur autem a Graeco, quod illi βαρδύς dicunt* et Nonio 10, 3 *bardum est vi propria [et] ingenio tardum. nam Graeci bardos* (βαρδεῖς Lindsay) *tardos dicebant.* e. q. s. Quae duae glossae consentiunt fere (cf. Froehde l. s. s. p. 37). Verrii igitur videmus interfuisse veriloquium proferre, Placidi certum locum accuratius explicare. 13) Plac. *anate: sollicitudine, cura.* Fest. Pauli 29, 9 *anatem morbum anuum dicebant, id est vetularum, sicut senium morbum senum.* 14) Plac. *deperis: perdite amas.* Fest. Pauli 70, 6 *deperire significat valde perire;* cf. Fest. Pauli 70, 14 *defrui dicebant antiqui, ut deamare, deperire, significantes omnem fructum per-*

1) om. cod. Paris.; *bracteolam* pro novo lemmate habens Loewe, *brutum* Deuerling, *retunsum* W. Heraeus Arch. VI p. 275. Res est dubia.

cipere. In utraque igitur Festi glossa demonstratur, quam vim habeat praepositio *de* in verbis compositis; de translaticio verbo *deperire* non agitur. 15) Plac. *genuinorum: dentium proprie ultimorum.*[1]) Fest. Pauli 94, 14 *genuini dentes, quod a genis dependent.* 16) Plac. *murgiso: irrisor, lusor.* Fest. Pauli 144, 11 *murgisonem dixerunt a mora et decisione.* 17) Plac. *multi facere: magnificare.*[2]) Fest. Pauli 152, 5 *multifacere dicitur sicut magnifacere et parvifacere* e. q. s. Apud Festum igitur exponitur verbum, quod est *facere,* non solum cum *parvi* et *magni,* sed etiam cum *multi* componi posse, cum glossographus vocem inusitatam voce magis usitata explicet. — Interdum autem Placidus affert etyma, cum apud Festum desint: 18) Plac. *cocetum: a graeco κυκεῶνα.* Fest. Pauli 39, 8 *cocetum: genus edulii ex melle et papavere factum.* 19) Plac. *experitus: non peritus, sed extra peritiam positus, sicut expers extra partem.* Fest. Pauli 79, 15 *experitos: imperitos.* 20) Plac. *exlaudat: extra finem laudat.* Fest. Pauli 76, 4 *elaudare plus quam nominare.* — Prorsus diverso consilio etiam hae glossae compositae sunt: 21) Plac. *moraciis*[3]) *: nucibus longis.* Fest. Pauli 139, 5 *moracias nuces Titinnius duras esse ait, unde fit diminutivum moracillum.* Quam vocem Georges quidem in lexico adiectivum esse putat, neque tamen iure, ut videtur: nam substantivum esse censeo adductus et Placidi glossa et vocabulo deminutivo *moracillum,* quod ad substantivum referendum esse videtur. Placidi autem et Festi glossae hoc differunt, quod hic in voce illa explicanda vocabulo ab ipso poeta usurpato, *durus* nimirum, utitur, glossographus *moracias* esse nuces longas exponit. Loewius igitur Gl. N. p. 100 Placidi glossa usus fragmentum illud Titinii sic restituit: ‘duris ... moraciis’. — Complurium eiusdem vocis significationum alter aliam profert his in glossis: 22) Plac. *coniector: coniecturae peritus, id est praedivinandi.* Huius vocis significationem magis usitatam habet Fest. Pauli 60, 4 *coniector: interpres somniorum.* 23) Plac. *concinnatus: factus.* Fest. Pauli 38, 1 *concinnare est apte componere.*

Plura quam Festus habet Placidus his in glossis: 1) Plac. *censio: multa, qua citatos si non responderant, censor afficiebat.* Placidi verba quo spectent, apparet ex Gell. N. A. XVI 4, 3 *militibus autem scriptis dies praefinibatur, quo die adessent et citanti consuli responderent,* unde Buechelerus M. R. vol 35 p. 403 apud Placidum *responderant* correxit (*ponderum* R *pederam* G). Festus Pauli 54, 5

1) *intimorum* Goetz Ind. Ien. 1886 p. VIII, *ultimorum* tutatur W. Heraeus Arch. VI p. 278.

2) sic G P *magnifacere* R. 3) *moragis* codd.

nihil habet nisi haec: *censionem facere dicebatur censor, cum multam equiti irrogabat.* 2) Plac. *Catialem collem: ubi nunc lacus funditur.*[1]) *est dictus a Catio, cuius fons erat eo loco*[2]), quam glossam fluxisse affirmat O. Muellerus ex Festo, cuius verba Paulus sic reddidit p. 45, 15 *Cati fons, ex quo aqua Petronia in Tiberim fluit, dictus, quod in agro cuiusdam fuerit Cati.* Sed puto esse, cur Festum collem illum Catialem commemoravisse omnino negemus, cum Festus Pauli fontem illum in agro, non in colle Catii fuisse enarret; ac ne lacus quidem apud hunc mentio fit. 3) Plac. *doliola*[3]): *locus depressus prope cloacam maximam, ubi appropinquantibus Gallis sacra quaedam Romani loco occulto*[4]) *defoderunt.* Fest. Pauli 69, 8 *doliola locus in urbe sic vocatus, quia invadentibus Gallis Senonibus urbem sacra in eodem loco doliolis reposita fuerunt. Qua de causa in eodem loco ne despuere alicui licebat.* Conferendus est Varro de l. l. V 157 *locus qui vocatur Doliola ad cluacam maxumam, ubi non licet despuere, a doliolis sub terra. Eorum duae traditae historiae* e. q. s., quarum tamen historiarum neutra apud Festum tradita est; quare dubitari licet, num hoc loco Varro et Verrius eundem fontem adierint, praesertim cum Varro tam dilucide de duabus historiis dicat (at cf. Kriegshammer l. c. p. 91). Quae cum ita sint, ex Varronis loco ipsum Verrium doliolorum situm accuratius definivisse concludi non potest; certe apud Festum Pauli de hac re nihil legitur. Placidus autem plura profert quam Varro, cum locum illum depressum fuisse dicat. 4) Plac. *iuxta oppidum: prope carceres.* Fest. Pauli 184, 5 s. v. *oppidum: oppidum dicitur et locus in circo, unde quadrigae emittuntur.* De carceribus igitur apud Festum nihil legitur, sed Varro de l. l. V 153 *oppidum* carceres significare docet his verbis: *in circo primum, unde mittuntur equi, nunc dicuntur carceres, Naevius oppidum appellat* e. q. s.; Varronem autem eodem cum Verrio fonte usum esse probare studet Kriegshammer l. c. p. 115, neque tamen Verrium quoque de carceribus dixisse necesse est. Ceterum Placidi glossam cum Varroniana non tam arte cohaerere

1) *funditus* G *Fundani* in marg. b², quod iure commendavit Buechelerus nov. annal. phil. a. 1872 p. 567 collatis titulis illum lacum commemorantibus; cf. W. Heraeus Arch. VI p. 277 qui hanc lectionem probat Tac. hist. 3, 69 testimonio nisus.

2) sic Buechelerus coll. Festo; *a cantico cuius locum* G *a catio loco* R.

3) *delioca* R *delioqua* G, corr. ex Festo.

4) *occulta* optimi codd. *occulto* Deuerling cum nonnullis libri gloss. exemplaribus; *doliolis occulta* vel *condita* coni. Goetz.

inde apparet, quod versu Naeviano, quem Varro affert, Placidi lemma non continetur, sed *ad oppidum.* 5) Plac. *molocrum: morbum, quem Graeci milon dicunt.* Fest. 141, 20 *molucrum: non solum, quo molae vertuntur* (*teruntur* cod.) *dicitur, id quod Graeci μυληκόρον appellant, sed etiam tumor ventris, qui etiam virginibus incidere solet* e. q. s. Apud Festum μύλικρον traditum est; μυληκόρον restituit O. Muellerus Salmasium secutus. Aliter autem Placidi glossa se habet: *milon* exhibet P, *milion* G, *milan* R, quas formas ex μυληκόρον, quod Deuerlingius in contextum recepit, ductas esse per se credibile non est. Dein μυληκόρον apud Festum nihil significat nisi, quo molae vertuntur, non morbum illum, de quo agitur. Goetzius igitur secutus Buechelerum, qui Soran. II c. 9 confert, *milon,* quod spectat ad μύλον, scripsit. Ceterum Placidi glossam cum Festina artiore vinculo coniunctam non esse vel inde apparet, quod lemma, quod est accusativus, ex Festo derivari non potest. 6) Plac. *pullum: puerum in amoribus id est rhetoris qui Romae, unde Qu. Fabius Eburnus quod natibus fulguratus erat pullus Iovis dictus est;* cuius glossae priorem partem mutilatam sanare conati sunt Deuerlingius, qui (Fleckeis. ann. vol. 121 p. 847) haec proposuit: *in amoribus incestis retriorisque rimae, unde* et Buechelerus, qui coniecit: *in amoribus desultoriis* ⟨*dicebant anti*⟩*qui Romae.* Sed res incertissima est. Fest. 245, 23 *pullus Iovis dicebatur Qu. Fabius, cui Eburno cognomen erat propter candorem, quod eius natis fulmine icta erat. antiqui autem puerum, quem quis amabat, pullum eius dicebant.* Qua de re praeter hos solus Arnob. adv. nat. IV 26 agit. Quod autem attinet ad rationem, quae Placido cum Festo intercedit, O. Muellerus quidem Placidum Festum exscripsisse affirmat (Fest. p. 396), quae tamen sententia vel ideo reicienda est, quod Placidi lemma ex Festo petitum esse credibile omnino non est. Accedit quod apud Placidum, sive verba *id est* tenenda sunt sive corrupta, sequentibus verbis amorum illorum genus accuratius descriptum fuisse apparet. Dein quis est qui credat Muellero nescio quem glossographum in Festo exscribendo id spectavisse, ut pro Festinis sua propria verba poneret?

Pergo nunc ad alias glossas, quibus easdem res similiter quidem, sed suis propriis verbis usi Placidus et Festus explicant: 1) Plac. *ad manticulandum: ad dolum et ad strophas excogitandum* et *manticulam: viatoriam peram.* Fest. 133, 18 *manticularum usus pauperibus in nummis recondendis etiam nostro saeculo fuit. Unde manticulari dicebantur, qui furandi gratia*

manticulas attrectabant. Inde poetae pro dolose quid agendo usi sunt eo verbo. Pacuvius: "Ad manticulandum astu aggreditur, scit enim quid promeruerit." e. q. s. 2) Plac. *antiquare: quae ante in auguriis*[1]) *sunt. alii antiquare ad statum ⟨pristinum⟩*[2]) *revocare,* qua ex glossa duas fecit Deuerlingius ita ut pro priore *antiquare, antica* poneret et *alii* deleto alterum *antiquare* pro novo lemmate haberet. Certe illud *alii antiquare* pro solis coniunctionibus *aut, vel,* quae in parte A, cuius est glossa *antiquare,* semper adhibentur, ubi duae diversae significationes discernuntur, suspectum est. Sed utut res se habet, certe alteri glossae parti cum Festo Pauli 26, 12 *antiquare est in morem pristinum reducere* nihil commune est, nisi quod eadem res simili modo explicatur. 3) Plac. *artitus: artibus edoctus.* Fest. Pauli 20, 14 *artitus: bonis instructus artibus.* 4) Plac. *actum: iter vicinale quattuor pedes latum, qua iumenta agi possunt.* Fest. Pauli 17, 13 s. v. *actus: modo iter inter vicinos quatuor pedum latum.* Apud Festum quattuor vocis, quae est *actus,* significationes proferuntur, sed veriloquia desunt. 5) Plac. *aeruscans: aes minutum* et *accurate construens,* quas glossas in codicibus discretas coniunxit Goetzius. O. Muellerus in priore *colligens* addidit eumque secutus est Deuerlingius, qui praeterea *accurate* lemma corruptum putans *accurtans* coniecit ('Bl. f. d. b. Gymn.' tom. XIV p. 308). Quae glossa non artius cohaeret cum Festo Pauli 24, 7 *aeruscare: aera undique, id est pecunias colligere.* 6) Plac. *ambronem: perditae improbitatis a gente Gallorum, qui cum Cimbris Teutonisque grassantes periere.* Fest. Pauli 17, 2 *Ambrones fuerunt gens quaedam Gallica, qui subita inundatione maris cum amisissent sedes suas, rapinis et praedationibus se suosque alere coeperunt. Eos et Cimbros Teutonosque C. Marius delevit. Ex quo tractum est, ut turpis vitae homines ambrones dicerentur.* 7) Plac. *bellicam columnam: ante aedem Bellonae, quae Pyrrhi temporibus constituta dicitur, ut exeuntes in bellum superiacerent eam hasta, velut in conspectu hostis essent.* Fest. Pauli 33, 8 *Bellona dicebatur dea bellorum, ante cuius templum erat columella, quae bellica vocabatur, super quam hastam iaciebant, cum bellum indicebatur.* 8) Plac. *cossos: vermiculos qui in materia nascuntur.* Fest. Pauli 41, 9 *cossi ab antiquis dicebantur natura rugosi corporis homines, a similitudine vermium ligno editorum, qui cossi appellantur.*

1) corr. Deuerling, *augures* codd.
2) suppl. W. Heraeus Arch. VI, p. 273.

9) Plac. *canterios: equos castratos.* Fest. Pauli 46, 8 *cantherius hoc distat ab equo, quod maialis a verre, capo a gallo, berbix ab ariete. Est enim cantherius equus, cui testiculi amputantur.* 10) Plac. *calpar: vinum, quod primum libatur e dulio.* Fest. Pauli 65, 13 *calpar: vinum novum, quod ex dolio demitur sacrificii causa, antequam gustetur. Iovi enim prius sua vina libabant, quae appellabant festa Vinalia.* 11) Plac. *conlocare: deputare.* Fest. Pauli 37, 12 *conlucare dicebant, cum profanae silvae rami deciderentur officientes lumini.* Fest. 348, 16 *sublucare arbores est ramos earum supputare, et veluti suptus lucem mittere; conlucare autem, succisis arboribus, locum inplere luce.* Cum neutra Festi glossarum Placidea artius cohaeret; accedit, ut hic habeat *conlocare* per *o*, ille *conlucare* per *u*. 12) Plac. *clunaculum: pugionem dictum ab eo, quod ad clunes religatur, id est spata.* Fest. Pauli 50, 6 *clunaclum: cultrum sanguinarium dictum, vel quia clunes hostiarum dividit, vel quia ad clunes dependet.* 13) Plac. *coculis: aereis vasis ad coquendum vel assulis aridis.* Fest. Pauli 39, 3 *cocula: vasa aenea, coctionibus apta. Alii cocula dicunt ligna minuta, quibus facile decoquantur obsonia* (cf. Loewius Gl. N. p. 95 sq.). 14) Plac. *cicendela: scarabaeorum genus est eo quod gradiens vel volans lucet.* Fest. Pauli 42, 13 *cicindela: genus muscarum, quod noctu lucet, videlicet a candela* e. q. s. 15) Plac. *carisa: vetus lena percallida, unde et in mimo fallaces ancillae cata carisia*[1]) *appellabantur.* Fest. Pauli 44, 3 *carissam apud Lucilium vafrum significat;* ubi *vafram* exhibet cod. Monac., ut videtur, *vafrum* reliqui, quos secutus est Muellerus (*vafram* enim in ipso contextu positum mendum typographi esse ex adnotatione elucet). Sed cum Placideae aliarumque glossarum interpretamenta planissime ad 'lenam callidam' spectent, Loewio (Prodr. p. 306) videtur apud Paulum quoque *vafram* scribendum esse, haud scio an iure. Quod autem ad rationem attinet, quae Placido cum Festo intercedit, miror, quod Muellerus adnotat: quae habeat Placidus ex ipso Verrio Festove hausta esse eo credibilius esse, quod is etiam alias [Fest. 313, 23] mimica verba explicare haud dedignatus sit. Cui argumento nihil tribuerim; at contra Placido cum Festo nihil est commune, nisi quod eandem rem uterque suis verbis explicat, atque ille quidem accuratius. Accedit, ut hic habeat *carissam* per geminatam litteram s, ille *carisam* per unam, quae scribendi ratio omnibus aliis glossis a Goetzio

1) *cata carisiae* G *cata carisula* Ribbeck *catae carisae* Hildebrand.

collectis commendatur. 16) Plac. *curriculo: cursu veloci.* Fest. Pauli 49, 6 *curriculo pro cursim ponebant.* 17) Plac. *effafillatus: exerto humero, id est extra fil[i]um manum [id est extra]*[1]) *proferens;* cf. Plac. *exfabillavero: exeruero.* Fest. Pauli 83, 6 *effafilatum: exertum, quod scilicet omnes exerto bracchio sint exfilati, id est extra vestimentum filo contextum* (cf. Loewius Prodr. p. 270, adn. ad Mil. gl. 1180 ed. mai.) 18) Plac. *genis [et]: ea parte vultus quae inter malas et auriculas est; ideo genae dictae eo quod infans in utero caput inclinatum inter genua tenet.* Quis est qui credat ita glossographum reddidisse verba Festi, cum apud Fest. Pauli 94, 6 s. v. *genas* haec legantur: *alii eas partes putant genas dici, quae sunt sub oculis?* Tres vocis, quae est *genae,* notiones commemorat Festus, neque tamen etymon, quod habet Placidus neque aliud profert. 19) Plac. *habitior: plenioris habitus.* Festus Pauli 102, 1 *habitior: pinguior.* 20) Plac. *murrinam: vinum murra conditum.* Fest. Pauli 144, 9 s. v. *murrina: quidam murratum vinum.* 21) Plac. *manducum: ligneam hominis figuram ingentem, quae solet circensibus malas movere quasi manducando*[2]). Fest. Pauli 128, 12 *manduci effigies in pompa antiquorum inter ceteras ridiculas formidolosasque ire solebat magnis malis ac late dehiscens et ingentem dentibus sonitum faciens, de qua Plautus ait: "Quid si ad ludos me pro manduco locem? Quapropter? claro crepito dentibus.* Placidi glossa ad alium locum spectat, ac quem Paulus affert (Rud. 535). 22) Plac. *nefrendem: infantem, nondum dentatum, qui frendere cibum non queat, id est frangere.* Fest. 162, 12 *⟨nefrendes dictos asserit Qu. Muci⟩us Scaevola ⟨arietes, quod dentibus frendere non pos⟩sint. Ateius ⟨Capito infantes esse nondum fre⟩ndentes, id est ⟨frangentes: Livius . . .⟩ri; Quem ego ne⟨frendem alui lacteam immulgen⟩s opem* e. q. s. Placidi igitur glossa uberior ac Livii versui, ad quem spectare videtur, magis accommodata est quam Festina. 23) Plac. *obstrudulenta: adpetenda.* Miror quod O. Muellerus adnotat hanc glossam ex ipso Festo ductam esse, cum apud hunc nihil nisi haec legatur p. 193, 14 *'obstrudant, obsatullent' ab avide trudendo in gulam, non sumendo cibum. Unde et obstrudulentum . . . dixit Titinius: "Obstrudulenti aliquid, quod pectam sedens, aut luculentaster aut formaster frigidus."* Unde quomodo Placidi glossa derivari possit nescio. 24) Plac. *offu-*

1) sic Goetz. *manum exerens, id est proferens* Deuerling. *dextram* pro *id est extra* Buecheler.

2) *ad quasi manducandum* Deuerling ex cod. Hamburg.

ciarum: fallacium[1]) *aut rerum ad decipiendum speciose comparatarum, dictum ab offucando, quod est furtim collocare*[2]). Fest. Pauli 192, 8 *offucias*[3]): *fallacias.* 25) Plac. *papillas: summa nuclea mammarum.* Fest. Pauli 220, 12 *papillae: capitula mammarum dictae, quod papularum sint similes.* 26) Plac. *pedo: fuste pastorali capite incurvo.* Quis est qui credat hanc glossam repetendam esse ex Festo p. 210, 23 *pedum: baculi genus incurvum, ut Vir. in Buc. quom ait: "At tu sume pedum, quod me cum saepe rogaret"* aut p. 249, 24 *pedum est quidem baculum incurvum, quo pastores utuntur ad comprehendendas oves, aut capras a pedibus* e. q. s.?

His glossis subiungo nonnullas, in quarum interpretamento uterque eadem quidem voce utitur, cui tamen consensui haud multum momenti tribuendum esse putem, cum multa non possint non similiter explicari; dico autem huius modi glossas: 1) Plac. *adoria: gloria vel bona fama.* Fest. Pauli 3, 12 *adoriam laudem sive gloriam dicebant, quia gloriosum eum putabant esse, qui farris copia abundaret.* Uterque igitur in interpretamento voce, quae est *gloria,* utitur, neque vero hic habet illud *bona fama* neque ille illud *laudem.* 2) Plac. *crepero: dubio, incerto: unde et crepusculum* et *creperae res: incertae dubiaeque, unde et crepusculum.* Fest. Pauli 52, 18 *creperum: dubium, unde increpitare dicimus, quia maledicta fere incerta et dubia sunt.* Alter igitur aliam vocem a *crepero* ductam esse exponit. 3) Plac. *ergo: causa vel opera.* Fest. Pauli 82, 22 *ergo correptum significat idem, quod apud Graecos οὐκοῦν; producte idem, quod χάριν, hoc est gratia, cum scilicet gratia intellegitur pro causa* e. q. s. De *ergo* vocabulo pro *opera* usurpato apud Festum nihil legitur. 4) Plac. *hiras: intima intestina, quorum nunc diminutio hillae dicuntur.* Fest. Pauli 101, 6 *hira, quae diminutive dicitur hilla, quam Graeci dicunt νῆστιν, intestinum est, quod ieiunum vocant.* 5) Plac. *igitur: tum, deinde.* Fest. Pauli 105, 2 *igitur nunc quidem pro completionis significatione valet, quae est ergo. Sed apud antiquos ponebatur pro inde et postea et tum.* Apud hunc *igitur* triplici, apud illum duplici modo explicatur, tamen alteri cum altero unum illud *tum* commune est. 6) Plac. *laudare: nominare vel referre.* Fest. Pauli 118, 3 *laudare ponebatur apud antiquos pro nominare.* 7) Plac. *oreae: freni et habenae, ab ore dicuntur.*

1) *fa laciarum* Kettner, quod opus non est.
2) *colorare* corr. cod. Palat (G). 3) corr. Scaliger, *offudas* cod.

Fest. 182, 23 *oreae: freni, quod ori inseruntur* e. q. s. Uterque igitur in interpretamento voce *freni* utitur, sed apud hunc non exstat illud *habenae,* neque intellegitur, qua re glossographus, ut verba *quod ori inseruntur* in verba minus definita *ab ore dicuntur* commutaret, commotus sit. 8) Plac. *portum: domum vel ianuam interdum petitum*[1]. Minus plena est Festi memoria p. 233, 28 *portum in XII pro domo positum omnes fere consentiunt: "cui testimonium defuerit, is* (*his* cod.) *tertiis diebus ob portum obvagulatum ito."*

His glossis, quae a Festi reliquiis aut prorsus abhorrent aut magis minusve recedunt, adiungo eas, quae Festinis similiores sunt. Harum autem numerus pro copia illarum minor est quam a quibus profecto cui affirmare liceat Placidum ex Festo aut Verrio pendere. Immo aliter hanc similitudinem quae alteri cum altero intercedit explicandam esse supra iam exposui. Breviores igitur glossas, de quibus agimus, ex duabus partibus diversis compositas esse demonstravisse mihi videor, quarum partium altera ad codices interpretamentis ornatos, altera ad glossematorum scriptorum copias referenda est. Tales autem fontes etiam Verrium adhibuisse non est, cur negemus. Ac quod ad glossematorum quidem scriptores attinet, ipsius Festi certo testimonio niti licet p. 166, 6 *naucum ait Ateius Philologus poni pro nugis. Cincius, quod oleae nucisque (in oleae nucis quod* cod.) *intus sit. Aelius Stilo omnium rerum putamen. Glossematorum autem scriptores fabae grani quod haereat in fabulo. Quidam nucis iuglandis, quam Verrius* e. q. s. Ex glossematorum scriptorum copiis etiam Varronem non pauca hausisse constat (cf. de l. l. VII 10 *quod addit templa ut sint Tesca, aiunt sancta esse qui glossas scripserunt. Id est falsum;* e. q. s. ibd. 34 *camillam qui glossemata interpretati dixerunt administram* e. q. s.). Qui autem fuerint hi glossematorum scriptores, bene explicavit Goetzius Ind. Ien. 1886 p. X, quem locum supra iam laudavimus, cum dicit 'glossematorum scriptores certum scriptorum genus esse, singulos vero homines aut non notos fuisse aut nomina consulto non posita' (cf. Deuerlingium praef. p. XV). Alterum breviorum Placidi glossarum genus a codicibus inter-

1) sic R, *adpetitum* P *porticum* G, quod Deuerlingius in contextum recepit. Sane *porticum*, quae notio ab ea, quam Placidus primo loco commemorat, *domum* dico, haud ita recedit, ferri potest; minus placet Heraei coniectura, qui *posticum* proposuit. Aliam viam ingressus est Goetzius Ind. Jen. 1889 p. VII qui a lectione cod. Paris. profectus coni. *aditum.* Res est dubia.

pretamentis ornatis repetendum esse demonstravimus. Verrium autem ipsos codices adisse consentaneum est (quod ad Plautum quidem attinet, cf. Leidolph l. c. p. 204), neque habemus, cur ipsum quoque codicibus adnotationibus instructis usum esse negemus. Sed utut res se habet, id certum puto, si quae Placidi glossae Festinis similes sunt, eas non ex Festo aut Verrio repetendas, sed ex eisdem fontibus et in Verrii opus et in Placidi glossarium fluxisse existimandas esse, sive ex illis ipsis, sive per varios rivos.

Age nunc has glossas ipsas enumeremus; atque initium quidem capio a duabus glossis apud Placidum et Festum similiter explicatis, quas, etsi earum consensui non multum momenti tribuerim, tamen huc rettuli, quod lemmata rarissime occurrunt: 1) Plac. *cracentes: graciles, tabidos.* Fest. Pauli 53, 7 *cracentes: graciles. Ennius: Succincti gladiis media regione cracentes.* Num ipsius Verrii interpretamentum copiosius fuerit, valde dubito; potius haec glossa earum mihi videtur esse, quibus prisca vocis forma sola recentiore explicatur (cf. p. 119) neque omnino Verrium lemma compluribus vocibus magis usitatis, quibus idem fere significatur, explicare solere apparet etiam ex exemplis p. 115 sq. compositis. Eiusdem generis haec glossa esse mihi videtur: 2) Fest. Pauli 7, 14 *alterplicem: duplicem.* Plac. *altriplicem: duplicem, dolosum.* Accedit, quod ratio scribendi diversa est. — Accurate ne hae quidem glossae consentiunt, quas et ipsas huc refero, quod lemma apud solos Placidum et Festum occurrit: 3) Plac. *flagratores qui se flagris conducti caedunt.* Fest. Pauli 89, 5 *flagratores dicebantur genus hominum, quod mercede flagris caedebantur;* ubi *caedebantur* corruptum esse arbitratus O. Muellerus cum Dacerio *caedebant* scribendum esse censet, num iure valde dubito. — Dein lemmatis scriptura hae glossae inter se differunt: 4) Plac. *capedulum: vestimentum capitis.* Fest. Pauli 48, 13 *capidulum: genus vestimenti, quo caput tegebatur.* 5) Plac. *calbae: armillae quibus milites ob virtutem donantur.* cf. C. G. L. II 95, 43 *calbae: κόσμια.* Aliam vocis formam exhibet Fest. Pauli 46, 19 *calbeos: armillas dicebant, quibus triumphantes utebantur, et quibus ob virtutes milites donabantur.* De diversis huius vocis formis vide Loewium Gl. N. p. 29. 6) Plac. *flaxare: vigilias circumire.* Fest. Pauli 91, 9 *fraxare: vigiliam circuire* (cf. Buggium Fleckeis. ann. vol. 105 p. 98). 7) Plac. *massucum: edacem.* Fest. Pauli 139, 1 *masucium: edacem a mandendo scilicet. Massucum* formam unice veram esse probavit Buggius l. c. p. 101 sq. His glossis adiungo, quae ut cum Festinis congruunt, ita simpliciores sunt, quam quibus multum momenti

tribui liceat: 8) Plac. *armillum: vas vinarium, unde anus ad armillum.* Fest. Pauli 2, 5 *armillum: vas vinarium in sacris dictum, quod armo, id est humero deportetur.* 9) Plac. *apua: piscis minutus.* Fest. Pauli 22, 18 *apua: genus minimi pisciculi.* 10) Plac. *ausculatus: osculatus.* Fest. Pauli 28, 9 *ausculari dicebant antiqui pro osculari, quod est os cum ore conferre.* 11) Plac. *amb<act>i*[1]*: servi.* Fest. Pauli 4, 13 *ambactus apud Ennium lingua Gallica servus appellatur.* 12) Plac. *batos: herbae genus.* Fest. Pauli 30, 15 *batus: genus herbae.* 13) Plac. *cancros: cancellos.* Fest. Pauli 46, 2 *cancri dicebantur ab antiquis, qui nunc per diminutionem cancelli* e. q. s. 14) Plac. *dice: dicam.* Fest. Pauli 72, 6 *dice pro dicam antiqui posuere.* 15) Plac. *enumquam: ecquando.* Fest. Pauli 76, 7 *enunquam: ecquando.* 16) Plac. *escit: erit.* Fest. Pauli 77, 13 *escit: erit.* 17) Plac. *facul: facile.* Fest. Pauli 87, 1 *facul antiqui dicebant et faculter pro facile;* e. q. s. 18) Plac. *fratria: fratris uxor.* Fest. Pauli 90, 5 *fratria: uxor fratris.* 19) Plac. *festram: fenestram.* Fest. Pauli 91, 5 *festram antiqui dicebant, quam nos fenestram.* 20) Plac. *habitudine: habitu.* Fest. Pauli 101, 17 *habitudo: habitus corporum.* 21) Plac. *nasiterna: vas aquarium.* Fest. 169, 11 *nassiterna est genus vasi aquari.* — Quas Placidi glossas omnes ex eodem cum Verrianis fonte repetamus necesse non est, cum tam simplices sint, ut similitudo certe casui tribui possit. Plus harum consensui tribuendum est: 22) Plac. *ancras: convalles aut arborum intervalla.* Fest. Pauli 11, 3 *antras † convalles vel arborum intervalla.* Apud Festum procul dubio cum O. Muellero *ancras* restituendum est, quae forma comprobatur et Placidi glossa et Pseudo-Philoxeni C. G. L. II 17, 19 *ancrae: ἄγκεα, αὐλῶνες* (cf. Dammann, De Festo Pseudophiloxeni auctore, diss. Ien. p. 41); cf. etiam alteram Placidi glossam: *angrae: intervalla arborum.* 23) Plac. *bulga: saccus scorteus.*[2]) Fest. Pauli 35, 1 *bulgas Galli sacculos scorteos appellant.* 24) Plac. *caesariati: comati a caesarie dicti.* Fest. Pauli 45, 6 *caesariati: comati.* 25) Plac. *crumina: sacculus.* Fest. Pauli 60, 10 *crumina: sacculi genus* e. q. s. 26) Plac. *capronas: iubas equorum.* Fest. Pauli 48, 12 *capronae: equorum iubae in frontem devexae, dictae quasi a capite pronae.* Quas glossas ad Lucil. v. 288 ed. Marx. *iactari caput atque comas, fluitare capronas* spectare probavit Loewius Prodr. p. 322 (cf. Gl. N.

1) suppl. Koch.
2) *corteus* G *coreus* R corr. Klotz ex Festo.

p. 96). Placidi igitur lemma integrum Lucilii fragmentum est, cum apud Festum in simpliciorem formam sit redactum. 27) Plac. *casnari: seni Oscorum lingua* et *casnar: senex*. Fest. Pauli 47, 12 *casnar: senex Oscorum lingua*. 28) Plac. *catillo: gulosus, a catelli appetentia*. Fest. Pauli 44, 12 *catillones appellabant antiqui gulosos*; cf. 90, 2 s. v. *fiscellus: ut catillones catillorum liguritores*. 29) Plac. *cassiculo: reticulo* ⟨*a*⟩[1]) *cassibus*. Fest. Pauli 48, 1 *cassiculum: reticulum a cassibus per deminutionem dictum*. 30) Plac. *damium: sacrificium, quod in operto fit, quod Bonae deae mulieres faciunt* et *damium: Bonae deae sacrum*. Fest. Pauli 68, 8 *damium sacrificium, quod fiebat in operto in honorem Bonae Deae, dictum a contrarietate, quod minime esset δαμόσιον, id est publicum* e. q. s. (cf. Dammann l. c. p. 40). 31) Plac. *eccere: ecce vel iureiurando per Cererem*. Fest. Pauli 78, 5 *eccere iurisiurandi est, ac si dicatur per Cererem, ut ecastor, edepol. Alii eccere pro ecce positum accipiunt*. 32) Plac. *flatores: tibicines a flando*. Fest. Pauli 89, 7 *flator: tibicen*; cf. C. G. L. II 72, 36 *flator: αὐλητής* et Dammann l. c. p. 42. 33) Plac. *fartori: nomenclatori*. Fest. Pauli 88, 15 *fartores: nomenclatores, qui clam velut infercirent nomina salutatorum*[2]) *in aurem candidati*. 34) Plac. *imploratis: invocatis*. Fest. Pauli 109, 3 *implorare: inclamare, ad auxilium invocare*. — Restat, ut de paucis glossis agam, in quibus idem mendum apud Placidum et Festum viri docti deprehendisse sibi visi sunt: 35) Plac. *futavit: fuit* et *futavere: fuere*. Fest. Pauli 89, 3 *futare arguere est, unde et confutare. Sed Cato hoc pro saepius fuisse posuit*. Quibus in glossis pro *fuit, fuerunt, fuisse* — *fudit, fuderunt, fudisse* scribendum esse probare studet Corssenius (Philol. XX p. 731), quippe qui persuadere sibi non possit verbo, quod est *futare*, a radice *fu* —, quae significat *esse*, ducto vim verbi *arguendi* subici posse. Sed in tres illas glossas idem mendum irrepsisse quis est qui credat? O. Muellerus quidem duas illas Placidi glossas a Festina petitas esse affirmavit neque tamen explicavit, cur duobus locis intervallo quodam disiunctis positae sint. Immo Placidi lemmata ex diversis auctoris cuiusdam, haud scio an Catonis, locis ducta esse putandum est. Quae cum ita sint, Corssenii coniectura reicienda est; apud Festam igitur *fūtare* a fundendo et *fŭtare* a prisco verbo, quod est fuere et esse significat, ductum confunduntur. 36) Plac. *fulsit: feriit vel per-*

1) add. Deuerling ex Festo.
2) *salutandorum* Hildebrand ad Gloss. Paris p. 220 a.

cussit; fulgere enim ferire est, unde quoque fulmen dictum est. Fest. Pauli 92, 21 *fulcere prisci pro ferire dicebant, unde fulgus dictum est.* Apud Festum pro *fulgere,* quod traditum est, *fulcere* i. e. verbi, quod est *fulcire,* formam secundum tertiam coniugationem fictam scribendam esse censet O. Muellerus, cum inter fulgendum et feriendum nulla notionis affinitas sit. Neque vero inde fulgus derivatum esse Verrium docuisse credibile est. Thewrewkius igitur in contextu retinuit *fulgere,* quod comprobatur Placidi glossa. Glossographus autem et copiosius interpretamentum profert et aliam vocem a fulgendo ductam esse exponit. 37) Plac. *fratellis: sordium glomusculis.* Fest. Pauli 90, 10 *fratilli: villi sordidi in tapetis.* Apud Festum *fracilli* et apud Placidum *fracellis* scribendum esse arbitratur Buggius (Fleckeis. ann. vol. 105 p. 97 sq.), qui ad glossam, quae proxima apud Festum Pauli 90, 11 sequitur, revocat: *fracebunt: displicebunt* et Plac. *fracebunt: sordebunt, displicebunt. dictum a fratribus*[1]) *qui sunt stillicidia sterquilinii.* Mihi quidem res admodum dubia videtur; nam, cum interpretamenta non tanta similitudine coniuncta sint, ut duas illas glossas ex uno eodemque fonte petitas esse putari liceat, mendum utrique commune unde in eas irrepere potuerit, omnino non scio, nisi forte glossas a diversis auctoribus compositas ad unum eundemque locum corruptum spectare putas, quae sententia non ita probabilis videtur. Quod autem ad alteram Placidi glossam attinet, sane *fracibus* unice verum videtur, quod habet b². 38) Plac. *bubinare: sanguine inquinare.*[2]) *bubinarium autem est sanguis qui mulieribus menstruus venit* et *bubino: menstruo, id est fluore sanguinis ⟨inquino⟩*[3]). Fest. Pauli 32, 1 *bubinare est menstruo mulierum sanguine inquinari.*[4]) *Lucilius* (v. 1186 ed. Marx.)*: „Haec“, inquit, „te imbubinat, at contra te imbulbitat“. Imbulbitare est puerili stercore inquinare, dictum ex fimo, quod Graeci appellant βόλβιτον.* Quibus in glossis aut *inquinari,* quod traditum est, aut *bubinare* corruptum esse ipse Lucilii versus docet, ac mirum est Placidum et Festum in eadem re peccasse. O. Muellerus igitur Placidum sua ex Festo hausisse statuit. Neque vero apud Festum quidem Pauli *bubinarium* explicatur et accedit alia res, quae Muelleri sententiae repugnare videtur: et hanc Placidi glossam ad Lucilium spectare et quae

1) *fracibus* b².
2) ita Deuerling ex aliquot exemplaribus libri gloss. pro *inquinari.*
3) suppl. Goetz.
4) *inquinare* aut *bubinari* scribendum esse exponit O. Mueller.

sequuntur, *bova* et *bovinator*, eodem referendas esse demonstravit Loewius Prodr. p. 312 sq. 317, quas glossas omnes ex eodem fonte haustas esse verisimillimum est; neque vero *bovinator* apud Festum quidem Pauli explicatur neque glossam *bova* ex Festo aut Verrio sumptam esse posse p. 112 sq. demonstravisse mihi videor. Vel inde apparere videtur ne glossam quidem *bubinare* ex Festo aut Verrio repetendam esse. — Denique unam glossam tractemus, quam, etsi in earum numero est, quarum non parvam partem a Placido abiudicandam esse p. 88 sq. exposui, genuinam tamen esse, propterea verisimile mihi videtur, quod ad Lucilium v. 1222 ed. Marx. sine dubio spectat: 39) C. G. L. V 87, 5 *noctipugam: obscenum, quod quasi noctibus compungatur.* Fest. 174, 8 ⟨*noctipugam*[1]) *cum dixit Lucilius*⟩ *L. II. obscae*⟨*num significat . . .*⟩ Quibus de glossis fusius egerunt Loewius (Prodr. p. 309 sq.), qui Salmasium secutus *noctipugam* de virili fascino dictum esse putat ac cum eodem apud Placidum *compungatur* in *compungat* correxit, et Marxius ad v. 1222, qui hanc vocem mulieris pudenda intellegit, recte, ut mihi videtur. At I. N. Ott. (Fleckeis. annal. vol. 117 p. 424) proposuit *natipugam,* cui voci graecarum vocum κατάπρωκτος vel καταπύγων vim tribuit; quem si sequeris, etiam in interpretamento pro *noctibus natibus* scribes. Cui coniecturae haud scio an ipsum interpretamentum obstet, quod non genuinum et ad posteriorem aetatem referendum esse non utique viro illi docto crediderim.

IV.

De amplioribus Placidi glossis cum Festi reliquiis comparatis.

Inter ampliores Placidi glossas paucas esse, quibus similitudo quaedam cum Festinis intercedat, supra iam exposui; quas glossas nunc cum Festo comparo non tam ideo ut demonstrem eas non artiore vinculo cum Festo cohaerere — id quod luce clarius est — quam ut appareat longe aliam rationem iis cum Festinis intercedere ac brevioribus. — Ac primum quidem quattuor Placidi glossas affero, quae ad posteriora tempora spectant: 1) Plac. *aedituus qui aedis est custos et scribimus cum diptongo, editissima vero loca monoptonga.* Certe quae de orthographia exponit glossographus ad posteriorem aetatem spectant; cf. Fest. Pauli 13, 6 *aedituus: aedis*

1) sic Muellerus cum Salmasio, *noctilugam* Paulus teste Muellero, *noctiiugam* teste Thewrewkio.

sacrae tuitor, id est curam agens. 2) Plac. *comesationes: convivia et scribimus uno m et uno s.* Fest. Pauli 41, 3 *commissatio a vicis, quos Graeci κώμας dicunt, appellatur. In his enim habitabant, priusquam oppida conderentur, quibus in locis alii alios convictus causa invitabant.* — *Comesatio*, quam formam Placidus et alii posterioris aetatis scriptores usurpant, inde orta est, quod vox falso a verbo *comedo* ducebatur (cf. Brambach, Lat. Orthogr. p. 275, Hilfsb. p. 31). 3) Plac. *auctrix ab augendo dicta est. auctor ab auctoritate, generis est communis, ut hic et haec auctor.* Fest. Pauli 29, 1 *auctor communis erat generis apud antiquos.* — *Auctrix*, quippe quae vox sit posterioris aetatis, vix Festo, nedum Verrio notum fuisse posse adnotat O. Muellerus; quare verba *erat apud antiquos* soli Paulo deberi existimat. 4) Plac. *procos id est pronubos.* Fest. 249, 1 s. v. *procum: nam proci dicuntur, qui poscunt aliquam in matrimonium, Graece μνηστῆρες* e. q. s. *Pronubus*, quod apud Placidum exstat, est vox posterioris aetatis (cf. Deuerlingius praef. Plac. p. VIII).

Pergo ad eas Placidi glossas, quae cum aliis auctoribus accuratius quam cum Festo congruunt: 1) Plac. *spiris: nodis* = Serv. in Aen. II 217 *spiris: nodis. unde et bases columnarum spirulas dicunt* e. q. s. Fest. 330, 15 *spira dicitur, et basis columnae unius tori, aut duorum, et genus operis pistori et funis nauticus in orbem convolutus, ab eadem omnes similitudine* e. q. s.: *Ennius quidem hominum multitudinem ita appellat* e. q. s. 2) Plac. *tonsae: remi* = Serv. in Aen. VII 28 *tonsae remi dicti a decutiendis fluctibus, sicut tonsores a tondendis et decutiendis capillis.* Fest. 356, 34 *tonsam Ennius significat remum, quod quasi tondeatur ferro* e. q. s. Quas Placidi glossas ad eundem cum Servianis fontem referendas esse exposuit Deuerlingius 'Bl. f. d. b. Gymn.' tom. XIV p. 304. Cum Servio accuratius quam cum Festo etiam haec glossa consentit: 3) Plac. *pronuba est quae nuptis praeest quaeque nubentem viro coniungit, quod officium ad Iunonem pertinet, deam coniunctionis* = Serv. in Aen. IV 166 *et Pronuba Iuno quae nubentibus praeest.* Fest. 242, 29 *pronubae adhibentur nuptis, quae semel nupserunt, ut matrimonii perpetuitatem auspicantes.* Cum Festo conferendus est Serv. pl. in Aen. IV 166 *Varro pronubam dicit, quae ante nupsit et quae uni tantum nupta est: ideoque auspices deliguntur ad nuptias.* Neque Festus ac Varro de Iunone pronuba neque Placidus, quid portendant pronubae, dicit. Addo unam glossam solo libro gl. traditam: 4) Plac. *bucina erit tuba quà signum dat bucinator, bucinus ipse canor* = Velius Longus de orthogr. G R. L. VII 99, 16.

Quae uterque habet, ad eundem fontem referenda sunt. Cf. Fest. Pauli 32, 9 *bucina quam nos appellamus, Graeci βυκάνην a similitudine soni dicunt.*

Diverso modo apud Placidum et Festum explicantur hae glossae: 1) Plac. *hirpices: tribula.* Aliam lemmatis formam aliamque explicationem proferunt Fest. Pauli 105, 16 *irpices: genus rastrorum ferreorum, quod plures habet dentes ad exstirpandas herbas in agris* ac Varro de l. l. V 136 *irpices regula compluribus dentibus, quam item ut plaustrum boves trahunt, ut eruant, quae in terra serpunt.* 2) Plac. *iubar: splendor solis vel lunae vel stellarum, quod in modum iubarum radii ipsorum extenduntur,* quacum glossa conferendus est Serv. plen. in Aen. IV 130 *alii iubar solem; alii splendorem siderum dicunt.* Quibus ab explicationibus abhorrent quae habent Fest. Pauli 104, 2 *iubar stella, quam Graeci appellant φωσφόρον vel ἕσπερον, hoc est lucifer, quod splendor eius diffunditur in modum iubae leonis* ac Varro de l. l. VII 76 *iubar dicitur stella lucifer, quae in summo quod habet lumen diffusum, ut leo in capite iubam* e. q. s. 3) Plac. *secus et aliter et aequaliter ponitur.* Fest. 297, 1 s. v. *secus: significat enim aperte aliter, exemplis omnium fere, qui eam vocem usurpant* et 334, 19 *secus aliter significat.* 4) Plac. *nothus dicitur qui de patre nobili et matre ignobili gignitur, cui contrarius est spurius qui de matre nobili et patre ignobili generatur.* At apud Festum haec duo vocabula confunduntur p. 174, 14 *nothum Graeci natum ex uxore non legitima vocant, qui apud nos spurio patre natus dicitur* e. q. s. Veriloquiis hae glossae inter se discrepant: 1) Plac. *incaestum puto a litteram debere retinere, ab eo quod est incastum venit* e. q. s. Fest. Pauli 107, 13 *incestus a Graeco trahitur. Nam illi facinus dicunt ἀνήκεστον.* 2) Plac. *perduelliones: rebelliones per quos bella oriuntur. duellum enim dicitur quasi duorum bellum.* Fest. Pauli 66, 17 *duellum: bellum, videlicet quod duabus partibus de victoria contendentibus dimicatur. Inde et perduellio, qui pertinaciter retinet bellum.* Uterque igitur aliam praepositioni *per* vim subicit. Huc refero etiam has glossas: 3) Plac. *postumus dicitur puer qui mortuo patre nascitur quasi post humum patris, id est post sepulturam. postuma puella similiter dicta,* qua cum glossa conferendus est Serv. in Aen. VI 763 *postumus est post humationem parentis creatus.* Quod Placidi et Servii veriloquium neque apud Festum neque apud Varronem, qui cum illo accurate congruit, exstat: Fest. 238, 2 *postumus cognominatur post patris mortem natus* e. q. s. Varro de l. l. IX 60 *qui post patris mortem* (sc. *natus diceretur*) *postumus.*

Transeo ad eas glossas, quibus vox inusitata pluribus vocibus magis usitatis quaeque similem vim habent, explicatur, quarum tamen nulla Placido et Festo communis est: 1) Plac. *alliciendos: inliciendos vel persuadendos.* Fest. Pauli 27, 16 *allicit est perducit aliquem in rem, dictum a verbo lacit, id est decipit* e. q. s. 2) Plac. *abrogant: detrahunt vel deducunt.* Fest. Pauli 12, 14 *abrogare: infirmare.* 3) Plac. *blatterare: corrupte et perperam [rem] loqui, ut non magis fari siccus quam ebrius delirare credatur.* Fest. Pauli 34, 2 *blaterare est stulte et praecupide loqui* e. q. s. 4) Plac. *cieretur: vocaretur vel evocaretur.* Fest. Pauli 66, 10 *ciere: nominare.* 5) Plac. *concinunt: consonant, consentiunt* et *concinis: consentis.* Fest. Pauli 38, 1 s. v. *concinnare: concinere enim convenire est.* 6) Plac. *examussim: integre, sine fraude, ⟨a⟩mussis enim dicitur regula vel mensura fabrilis.* Fest. Pauli 80, 19 *examussim: regulariter: amussis enim regula fabrorum est: vel, ut alii volunt, ferramentum, quo in poliendo utuntur.* 7) Plac. *incessunt: accusant.* Fest. Pauli 107, 22 *incessere: immittere ac iactu vel verbis petere.* 8) Plac. *indoles: nobilitas generis.* Fest. Pauli 106, 9 *indoles: incrementum, industria.* 9) Plac. *indepisci*[1]) *est aliquid incipere et perficere ac potiri.* Fest. Pauli 106, 14 *indepisci: assequi, adipisci.* 10) Plac. *in propatulo est in aperto. patula enim et propatula dicuntur loca diffusa et dilatata.* Fest. 229, 4 *propatulum: late patens atque apertum* e. q. s. 11) Plac. *obstinatus est qui aliquid praecipitanter et sine revocatione facere festinat.* Fest. 193, 7 *obstinato: obfirmato, perseveranti, ut tenere possit.* — 12) Plac. *anquirens pro adquirens vel inquirens magis.* Fest. Pauli 22, 7 *anquirere est circumquaerere.* 13) Plac. *dispescite: separate vel seiungite.* Fest. Pauli 72, 11 *dispescere est proprie pecus a pastione deducere, ut compescere una pascere et in uno loco continere.* His duabus glossis, *anquirere* et *dispexere*, Verrii interfuisse videmus demonstrare, unde voces ductae essent, cui rei glossographus non studet. Idem valet de his glossis: 14) Plac. *cumba: locus navis.* Fest. Pauli 51, 6 *cumbam Graeci κύμβην appellant.* 15) Plac. *censores sunt patrimoniorum et morum iudices.* Fest. Pauli 58, 8 *censores dicti, quod rem suam quisque tanti aestimare solitus sit, quantum illi censuerint.* 16) Plac. *ingluvies: gula vel voracitas.* Fest. Pauli 112, 2 *ingluvies a gula dicta* e. q. s. 17) Plac. *protelata: dilatata* et *protelata: in longum missa.* Fest. 234, 24

1) *indepiscere* R *indepiscis* G *indepiscere* Loewe Gl. N. p. 93.

prote>lare d\̄r *longe pro<pellere ex Graeco videlicet, quod est> τῆλε et signi<ficat longe>.* Etiam hac glossa Festus id unum demonstrari vult, unde vox ducta sit, cum glossographi magis intersit vocem accuratius interpretari: 18) Plac. *tabe: morbo, macie, aegritudine: tabescunt enim qui nimio languore ad maciem veniunt.* Fest. 359, 2 *tabem eam, quae faceret tabescere, apud antiquos usurpatum* e. q. s. — Diverso consilio etiam hae glossae compositae sunt: 1) Plac. *pueras pro puellis et item puellos pro pueris legimus. Nam sexum pro sexu non ponimus* e. q. s. Fest. 249, 15 *puelli per diminutionem a pueris dicti sunt* e. q. s. Festus igitur demonstrare studet, unde *puelli* sint dicti, Placidus praeter *puerum* masculini generis etiam *pueram* feminini generis et praeter *puellam* etiam *puellum* inveniri exponit. 2) Plac. *promulgatum est foras prolatum vel constitutum, ut lex dicitur promulgata. promulgatum*[1]) *autem in omnium notitiam et totius vulgi intimatum.* Fest. Pauli 224, 11 *promulgari leges dicuntur, cum primum in vulgus eduntur, quasi provulgari.* Apud Placidum alterum *promulgatum* corruptum videtur. Deuerlingius igitur *provulgatum* coniecit, quod per se bene quadrat. Sed accedit alia glossa ex hac repetita, ut videtur: *permulgatum: in omnium notitiam et totius vulgi intimatum,* ubi Goetzius proposuit *pervulgatum. Provulgatum* igitur aut *pervulgatum* in utraque glossa scribendum erit; atque illud quidem in priore glossa voci, quae est *promulgatum* melius opponitur, ex *pervulgatum* autem *permulgatum* facilius derivari potest. Sed utut res se habet, certe Placidus differentiam inter duo verba intercedentem tractat; aliter se habet Festi glossa. — Cum Festo hae quoque Placidi glossae comparari possunt: 3) Plac. *condictum absolute dicendum, condictus vero aut dies aut locus.* Fest. Pauli 39, 1 *condictum est, quod in commune est dictum.* 4) Plac. *crepido: saxi extremitas rimata*[2]) *et cuiuslibet rei alterius.* Fest. Pauli 55, 7 *crepidines: saxa prominentia.* 5) Plac. *osor dicitur qui alium odio habet et est nomen generis communis hic et haec osor. osrix enim dici non potest nisi a stultis.* 6) Plac. *pellexeris: persuaseris, pelliciens persuadens dicitur.* Fest. Pauli 207, 1 *pellexit: in fraudem induxit.* 7) Plac. *residuus: quasi tardus.* Fest. 281, 18 *<reses et residuus dicitur ignavus quia> residet* e. q. s.

Similitudo quaedam cum Festinis intercedit his solis Placidi

1) *permulgatum* P.

2) *riparum summitas* coni. Goetzius aliis glossis collatis; *rimata* idem valere atque *abrupta* censet Deuerlingius.

glossis: 1) Plac. *acipenser: genus piscis est raro inventum, id est nobile.* Fest. Pauli 22, 13 *aquipenser: genus piscis,* quam lemmatis formam apud ipsum Festum exstitisse apparet ex hac simili glossa Pseudo-Philoxeni C. G. L. II 18, 44 *aquipenser: εἶδος ἰχθύος* (cf. Dammann p. 35). 2) Plac. *age adverbium hortantis est, accipit autem 'dum' et fit una pars 'agedum'. est ergo 'dum' hortativa particula. vel pro 'cito' aut 'modo'.* Fest. Pauli 23, 12 *agedum significat age modo. Est enim adhortantis sermo.* 3) Plac. *barrire elephantorum est.* Fest. Pauli 30, 7 *barrire elephanti dicuntur,* e. q. s. 4) Plac. *camuram: curvam.* Fest. Pauli 43, 17 *camara et camuri boves a curvatione ex Graeco κάμπη dicuntur.* 5) Plac. *comptissimus: ornatissimus.* Fest. Pauli 63, 13 *comptus, id est ornatus, a Graeco descendit.* 6) Plac. *caespites: frutices et scribimus diptongum.* Fest. Pauli 45, 2 *caespes est terra in modum lateris caesa cum herba, sive frutex recisus et truncus.* 7) Plac. *decrepiti: non qui a senectute avulsi sunt, sed iam qui crepare desierint, id est loqui cessaverint.* Fest. Pauli 71, 12 *decrepitus est desperatus crepera iam vita, ut crepusculum extremum diei tempus. Sive decrepitus dictus, quia propter senectutem nec movere se nec ullum facere potest crepitum.* 8) Plac. *exanclare: exhaurire ex graeco veniens, quod quidem verbum Plautus, saecularis poeta comicus, posuit ita in Sticho: ne iste edepol vini poculo pauxillulo saepe exanclavi⟨t⟩.* Fest. Pauli 80, 13 *exanclare: exhaurire;* cf. 11, 10 *anclare: haurire a Graeco descendit* e. q. s. 9) Plac. *facessite est frequentativum facite: dicimus et facessite recedite.* Fest. Pauli 86, 18 *facessere significat interdum facere, ut est: "Iussa facessunt". Interdum vero pro abeat ponitur. Pacuvius: "Facessite omnes hinc", id est abite.* 10) Plac. *faenero et faeneror dicimus habetque quatuor participia* e. q. s. Fest. Pauli 92, 4 *fenero et feneror dici potest.* 11) Plac. *infit: incipit fari.* Fest. Pauli 112, 9 *infit: incipit* e. q. s. Quam ad Festi glossam refert Dammann l. c. p. 43 hanc Pseudo-Philoxeni C. G. L. II 90, 49 *infit: incipit: ἄρχεται;* sed etiam alia glossa Placideae similior apud hunc exstat: C. G. L. II 82, 45 *infit: ἄρχει λέγειν.* 12) Plac. *insignit: insigne facit vel signum imponit, translatum ab animalibus quae nota signantur.* Fest. Pauli 114, 7 *insignes appellantur boves, qui in femine et in pede album habent, quasi insigniti.* 13) Plac. *resultant: resiliunt.* Fest. 281, 14 *⟨re⟩sulta⟨re: saepe resilire⟩.* 14) Plac. *temetum: vinum quod temptet mentes et faciat titubare.* Fest. 364, 30 *temetum vinum;* e. q. s. Apud Festum veriloquium deest.

Vita.

Natus sum Paulus Karl Geisae a. d. VI Non. Iul. anni MDCCCLXXXI patre Francisco, qui acerbissimo fato anno iam MDCCCXCVI mihi ereptus est, matre Ludovica e gente Schleenvogt; fidei addictus sum evangelicae. Elementis litterarum in urbe patria imbutus in gymnasium Carolo-Fridericianum Isenacense receptus et anno MDCCCC testimonium maturitatis adeptus sum. Deinde quinque per annos studiis praecipue philologicis operam dedi Ienae, ubi me docuerunt viri doctissimi Cappeller, Delbrueck, Eucken, Gelzer, Goetz, Hirzel, Liebmann, Michels, Noack, Wilhelm.

Proseminario philologorum per annum, seminario philologorum per tres annos, proseminario Germanico per tria semestria, seminario Germanico per duos annos interfui.

Exercitationibus benigne me admiserunt sanscritis Cappeller, Delbrueck, metricis Goetz, archaeologicis Noack. Omnibus, qui me docuerunt, viris humanissimis gratias ago verissimas, candidissimas autem Georgio Goetz, qui ut in aliis rebus, ita in hoc opusculo perficiendo benevolentissime semper me adiuvit.